

MARTIN SKALOŠ

Bańska Bystrzyca

Vznik Slovenskej republiky 1993 vo svetle politických a právnych aspektov

Úvod

Zánik spoločného česko-slovenského štátu v roku 1992 bude nepochybne ešte mnoho desaťročí vďačnou témou odborných diskusií právnikov i historikov. Vďačnou témou z toho dôvodu, že samotný vzťah Čechov a Slovákov — dvoch národov, ktoré v roku 1918 historicky spojili svoje sily, aby vytvorili spoločný štát, je pri analýze a hľadani pravdy o zániku Česko-Slovenska kľúčovou otázkou. Je určite nespochybniteľné, že česko-slovenské a slovensko-české vzťahy v celej svojej šírke a komplikovanosti vždy zásadným spôsobom determinovali a určovali smer a vývoj spoločného štátu, ktorý existoval takmer celé dvadsiate storočie, s krátkou prestávkou počas druhej svetovej vojny.

Hoci sa dejiny Česko-Slovenska 31. decembra 1992 definitívne uzavreli, ešte stále nám dávajú možnosť pozerat' na ne na jednej strane ako na už uzatvorenú epochu, avšak na strane druhej ako na niečo, čo zmenilo a bude ovplyvňovat' obyvateľov Českej republiky a Slovenskej republiky ešte niekoľko generácií a čo má i širší medzinárodný význam.

Politické a štátoprávne aspekty česko-slovenskej federácie od novembra 1989 do parlamentných volieb v júni 1990

Celková medzinárodnopolitická situácia v druhej polovici osemdesiatych rokov 20. storočia smerovala k odklonu krajín strednej a východnej Európy od systému vlády s monopolným postavením komunistickej strany a výnimkou nebol ani česko-slovenský štát, vnútorne usporiadaný ako dvojčlenná federácia.

Hoci Česko-Slovensko bolo poslednou komunistickou federatívnou krajinou, ktorá sa rozdelila, a celý proces rozdelenia sa začal pádom komunistického režimu 17. novembra 1989, problémy vo fungovaní česko-slovenského dvojštátia sa prejavovali ešte pred rokom 1989¹.

Revolúcia v roku 1989 sa zdá byť výsledkom kombinácie viacerých okolností — uvoľňovania politiky v ZSSR a krajinách východného bloku, uvoľňovania vzťahov medzi Západom a Východom, a tiež celkovou hospodárskou, politickou a morálnou vyčerpanosťou socialistických režimov. Náhla aktivita dovtedy pasívneho obyvateľstva predstavovala šok, ktorý otriasol základnou ideou socialistického režimu ako zástupcu záujmov ľudových mäs.

Dňa 19. novembra 1989 vzniklo v Prahe Občianske fórum (OF) na čele s popredným disidentom a dramatikom Václavom Havlom. V Bratislave o deň neskôr, 20. novembra 1989 vzniklo podobné združenie Verejnosť proti násiliu (VPN) na čele s Fedorom Gálom. Nespokojná občianska opozícia mala tak koordinačné centrá, ktoré začali preberať v krajine rozhodujúcu iniciatívu, a hoci hlavné požiadavky boli v OF i vo VPN zhodné a týkali sa predovšetkým demokratizácie systému, už 25. novembra 1989 nachádzame na Slovensku vo VPN aj požiadavku dôslednej demokratickej federácie, ktorá v OF absentuje. Oproti mnohonárodnostným štátom, ako boli ZSSR či Juhoslávia, bolo česko-slovenské špecifikum v tom, že obidve celonárodné protikomunistické hnutia postupovali spoločne, a nie proti sebe, a tak pád komunizmu neznamenal násilnú a krvavú demontáž mnohonárodnostného štátu, ako v prípade ZSSR či Juhoslávie, ale spoločný postup pri obnove demokracie.

Z hľadiska štátoprávneho usporiadania patrila VPN k umierneným stranám — riešenie videla v modifikácii česko-slovenskej federácie, avšak bola príliš širokospektrálnym hnutím a keďže aj jej jednotliví členovia mali na štátoprávne usporiadanie rôzne názory², začala sa — podobne ako OF v Českej

¹ V. Srb, T. Veselý: *Rozdělení Československa*. Bratislava 2004, s. 31.

² J. Rychlík: *Rozpad Československa. Česko-slovenské vzťahy 1989—1992*. Bratislava 2002, s. 92—93.

republiky — veľmi rýchlo štiepiť, čo v budúcnosti sťažovalo česko-slovenský kompromis.

Vedenie OF bolo v rukách niekdajších disidentov a hoci aj oni si uvedomovali potrebu opravy federácie³, pre OF ako celok nebola zmena federácie prioritou a Česi až na výnimky kládli zatiaľ štátoprávnu problematiku v poradí priorit až za zmenu politického režimu a hospodárske reformy.

Zatiaľ čo v Českej republike dominovali v roku 1990 otázky ďalšieho politického vývoja, ekonomickej reformy a vzťahu k prominentom bývalého komunistického režimu, na Slovensku sa — podobne ako v roku 1968 — rýchlo dostala na prvé miesto otázka postavenia Slovenska v Česko-Slovensku, pričom problém nového postavenia Slovenska bol súčasťou programu všetkých politických strán na Slovensku a rozdiel bol len v stupni samostatnosti Slovenska. Právne zmeny prebehli ruka v ruke so zmenami v rovine politickej. V rovine ústavnoprávnej ústavný zákon č. 135/1989 Zb. z 29. novembra 1989, ktorým sa mení ústavný zákon č. 100/1960 Zbierky zákonov ČSSR — Ústava ČSSR, priniesol derogáciu ústavných článkov typických pre stranoštát (čl. 4 Ústavy o vedúcej úlohe KSČ). Taktiež sa zmenilo chápanie Národného frontu (čl. 6) — „Národný front je politickým výrazom zväzku národov a národností, sociálnych vrstiev a záujmových skupín. Môžu sa v ňom združovať politické strany, spoločenské a záujmové organizácie“. Teda mal už zahŕňať všetky vrstvy spoločnosti a predpokladal aj pluralitu politických strán. Zákon tiež zmenil chápanie a poslanie kultúrnej politiky — „Všetka kultúrna politika v Česko-Slovensku, rozvoj vzdelania, výchova a vyučovanie sú vedené v duchu vedeckého poznania a v súlade so zásadami vlastenectva, humanity a demokracie“⁴.

Okrem zrušenia čl. 4 Ústavy ČSSR o vedúcej úlohe KSČ došlo aj k odvolaniu časti poslancov Federálneho zhromaždenia, Českej národnej rady, Slovenskej národnej rady a národných výborov všetkých stupňov za svoju politickú stranu v záujme vyrovnania rozloženia politických síl, lebo vzhľadom na svoje dovtedajšie pôsobenie neposkytovali záruky rozvoja politickej demokracie podľa ústavného zákona č. 14/1990 Zb.⁵, a skráteniu volebného obdobia existujúcich i budúcich zákonodarných zborov ústavným zákonom č. 45/1990 Zb.⁶.

Rekonštrukcia najvyšších zákonodarných orgánov, snemovní FZ ČSSR, zostavenie federálnej a republikových vlád, ale aj voľbu prezidenta ČSSR

³ P. Pithart: *Po devätaosmdesátém: Kdo jsme?* Bratislava—Brno 1998, s. 128.

⁴ L. Vojáček, K. Kolárik, T. Gábriš: *Československé právné dejiny*. Bratislava 2011, s. 85—86.

⁵ Ústavný zákon č. 14/1990 Zb. z 23. januára 1990 o odvolávaní poslancov zastupiteľských zborov a voľbe nových poslancov národných výborov.

⁶ Ústavný zákon č. 45/1990 Zb. z 27. februára 1990 o skrátení volebného obdobia zákonodarných zborov.

(29.12.1989)⁷ sprevádzala významná legislatívna činnosť zameraná na zakotvenie základných spoločensko-politických premien v príslušných zákonoch⁸.

Predsedom Federálneho zhromaždenia sa stal 12. decembra Stanislav Kukrál (OF), prvým podpredsedom Jozef Stank (KSC), podpredsedmi Bohuslav Kučera (ČSS), Jozef Šimúth (DS) a Ján Pampúch (SS). Za predsedu SNR bol (30.11.1989) zvolený Rudolf Schuster (KSS)⁹, ktorý nahradil Viliama Šalgotiča.

Dňa 28. decembra 1989 schválilo Federálne zhromaždenie dva ústavné a jeden obyčajný zákon¹⁰: prvý menil text prezidentského sľubu a vypúšťal z neho pasáž o vernosti socializmu, druhý ustanovoval, že ak sa vzdá poslanec mandátu, nekonajú sa doplnovacie voľby, ale príslušná snemovňa doplní počet poslancov kooptáciou a tretí menil spôsob voľby prezidenta z tajnej na verejnú. Na základe druhého zákona bol Alexander Dubček ihneď kooptovaný za poslanca Snemovne národov a potom zvolený za predsedu FZ namiesto Stanislava Kukrála, ktorý sa tejto funkcie vzdal. Nasledujúci deň, 29. decembra 1989, bol Václav Havel ako jediný spoločný kandidát OF, VPN a všetkých strán Národného frontu (teda aj KSC) zvolený jednohlasne za prezidenta republiky¹¹.

Dňa 3. decembra vláda ČSSR vyhlásila vstup vojsk Varšavskej zmluvy (21.8.1968) za porušenie noriem vzťahov medzi suverénnymi štátmi. Zrútila sa „železná opona“. Už 1. decembra sa začali odstraňovať ženíjno-technické zariadenia na hranici s Rakúskom. Federálne ministerstvo vnútra rozhodlo, že občania môžu od 4. decembra cestovať do zahraničia bez výjazdnej doložky. Skutočný pád železnej opony prišiel však až po nástupe novej nekomunistickej vlády po 10. decembri 1989.

Predsedom česko-slovenskej vlády národného porozumenia, vytvorenej po nežnej revolúcii v decembri 1989 (10.12.1989), sa stal Marián Čalfa a vo funkcii predsedu vlády vystriedal Ladislava Adamca. Keďže v ten istý deň rezignoval na svoju funkciu prezident Gustáv Husák, Čalfa vykonával aj prezidentské právomoci až do zvolenia Václava Havla do funkcie prezidenta 29. decembra 1989. Hlavnou úlohou novovytvorenej vlády národného porozumenia bolo pripraviť slobodné voľby.

⁷ Ústavný zákon č. 161/1989 Zb. upravil otázku voľby prezidenta a ústavný zákon č. 182/1989 Zb. zmenil text prísahy prezidenta. Prezidentom sa stal Václav Havel.

⁸ D. Čaplovič, J. Chovanec: *Základy slovenskej štátnosti*. Bratislava 2002, s. 39.

⁹ D. Kováč [a kol.]: *Kronika Slovenska 2. Slovensko v dvadsiatom storočí*. Praha 1999, s. 506.

¹⁰ Úst. zák. č. 182/1989 Zb., ktorým sa mení úst. zák. 143/1968 Zb. o československej federácii, úst. zák. č. 183/1989 Zb. o voľbe nových poslancov zákonodarných zborov, a zák. č. 184/1989 Zb., ktorým sa mení zák. č. 31/1989 Zb. o rokovacom poriadku Federálneho zhromaždenia.

¹¹ J. Rychlík: *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914—1992*. Praha 2012, s. 570.

Možno konštatovať, že v čase tzv. zamatovej revolúcie sa česko-slovenský antagonizmus ešte neprejavil, ale naopak, s výnimkou latentného konfliktu okolo Dubčekovej prezidentskej kandidatúry bol slovensko-český vzťah v uvedenom období celkom harmonický¹².

Názov štátu upravili dva ústavné zákony — prvý z marca 1990 (ústavný zákon č. 81/1990 Zb.) zmenil názov ČSSR na Československá federatívna republika — bez pomlčky v Českej republike a s pomlčkou na Slovensku. Okolo tohto zákona sa strhla tzv. „pomlčková vojna“. Druhý ústavný zákon č. 101/1990 Zb. z apríla 1990 zaviedol názov štátu bez pomlčky vo forme dvoj-jazyčného názvu Česká a Slovenská Federatívni Republika a Česká a Slovenská Federatívna Republika.

Návrh štátneho znaku Slovenskej republiky a stanovisko k názvu federálneho štátu boli zaradené na rokovanie 22. schôdze Slovenskej národnej rady dňa 1. marca 1990, pričom v ten istý deň SNR bez problémov schválila ústavný zákon č. 50/1990 Zb. SNR o názve, štátnom znaku, štátnej vlajke, štátnej pečati a o štátnej hymne Slovenskej republiky, ktorým bol názov Slovenska zmenený zo Slovenská socialistická republika na Slovenská republika a súčasne bol prijatý tradičný slovenský štátny znak (dvojkriž na trojvrší) a historická bielo-modro-červená vlajka. Pokiaľ ide o názov a symboly federálneho štátu, SNR podporila stanovisko slovenskej vlády formulované 28. februára 1990, pričom názov štátu mal znieť Federácia Česko-Slovensko a štátny znak sa mal skladať zo znakov oboch republík.

Česká národná rada prerokovávala návrh zmeny názvu štátu 6. marca 1990 a bez problémov schválila zmenu názvu z Česká socialistická republika na Česká republika (ústavný zákon ČNR č. 53/1990 Sb. o zmene názvu Českej socialistickej republiky, ktorý nadobudol účinnosť 6.3.1990, a bol zrušený od 1.1.1993 ústavným zákonom ČNR č. 1/1993 Sb. zo 16.12.1992 — Ústava Českej republiky), avšak pokiaľ išlo o stanovisko k názvu federácie, dopadlo hlasovanie jednoznačne: za názov Republika Česko-slovenská, pričom českí poslanci sa vlastne vehementne dožadovali „starej“ Československej republiky. Okrem toho 13. marca 1990 Česká národná rada schválila aj ústavný zákon o štátnych symboloch Českej republiky (ústavný zákon ČNR č. 67/1990 Sb. o štátnych symboloch Českej republiky, ktorý nadobudol účinnosť 13.3.1990, a bol zrušený od 1.1.1993 ústavným zákonom ČNR č. 1/1993 Sb. zo 16.12.1992 — Ústava Českej republiky), podľa ktorého česká vlajka bola červeno-biela, používaná pred rokom 1918.

Dňa 29. marca 1990 plénum Federálneho zhromaždenia rozhodovalo o dvoch návrhoch, a to pôvodnom Havlovom (Republika česko-slovenská) a poslaneckom (Československá federatívna republika)¹³. Nakoniec novým

¹² J. Rychlík: *Rozpad Československa. Česko-slovenské vzťahy 1989—1992...*, s. 90.

¹³ Bližšie pozri J. Rychlík: *Pomlčková válka — první porevoluční krize česko-slovenských vztahů*. In: K. Vodička: *Dělení Československa. Deset let poté*. Praha 2003, s. 276.

ústavným zákonom č. 81/1990 Zb. o zmene názvu Československej socialistickej republiky bol stanovený názov Československá federatívna republika, ktorý bolo možné písať na Slovensku v spojovníkovej podobe ako Česko-slovenská federatívna republika.

Na Slovensku okamžite vypukli proti novému názvu demonštrácie a prvýkrát sa objavili aj heslá požadujúce samostatné Slovensko. Nový názov 30. marca 1990 odmietli SNR i vláda Slovenskej republiky, pričom spoločné vyhlásenie najprv vyjadruje poľutovanie nad tým, že Federálne zhromaždenie odmietlo návrh Slovenskej národnej rady z 1. marca 1990 (t. j. názov Federácia Česko-Slovensko) a potom pokračuje vysvetlením, prečo je nový názov neprijateľný.

Dňa 20. apríla 1990 Federálne zhromaždenie schválilo ďalší ústavný zákon č. 101/1990 Zb. o zmene názvu Česko-slovenskej federatívnej republiky, pričom podľa článku I. tohto zákona „názov „Česko-slovenská federatívna republika“ sa mení na „Česká a Slovenská Federatívni Republika“ v jazyku českom a „Česká a Slovenská Federatívna Republika“ v jazyku slovenskom; obidve znenia sú rovnocenné“.

Neoficiálny názov Československo (a prídavné meno československý) sa mal v češtine písať ako jedno slovo, v slovenčine s pomlčkou (spojovníkom) a oficiálna skratka ČSFR bola v češtine i slovenčine rovnaká. Taktiež v rovnaký deň, ako bol prijatý ústavný zákon o názve štátu, Federálne zhromaždenie bez problémov prijalo aj návrh ústavného zákona o štátnych symboloch č. 102/1990 Zb. a návrh zákona o používaní štátnych symbolov č. 115/1990 Zb.

Ústavný zákon o štátnych symboloch ČSFR nadväzoval na ústavné zákony SNR z 1. marca 1990 a ústavný zákon ČNR z 13. marca 1990, ktorými obidve republiky prijali svoje vlastné štátne znaky a to klasický slovenský dvojkríž na trojvrší a českého leva. Nový štátny znak federácie bol štvrtý a skladal sa z českého leva v prvom a treťom poli, druhé a štvrté pole vyplňoval slovenský dvojkríž. Moravská orlica z neho celkom vypadla a aby boli štátne symboly z hľadiska česko-slovenských vzťahov celkom vyvážené, bolo dovtedajšie české heslo „Pravda vítězí“ nahradené latinským „Veritas vincit“¹⁴.

Po roku 1990 bolo prijatých niekoľko ústavných zákonov a zákonov obnovujúcich politickú demokraciu a občianske slobody. Ide o zákony o politických stranách (č. 15/1990 Zb.), o voľbách do Federálneho zhromaždenia (č. 47/1990 Zb.), o združovaní občanov (č. 83/1990 Zb.), o práve zhromažďovania (č. 84/1990 Zb.), petičnom (č. 85/1990 Zb.) a o periodickej tlači (č. 86/1990 Zb.). Základná prestavba politického a právneho zriadenia bola dokumentovaná v nasledujúcich rokoch napr. ústavným zákonom č. 23/1991 Zb., ktorým

¹⁴ M. Skaloš: *Historickoprávne aspekty slovensko-českých vzťahov. Rozdelenie ČSFR a ďalšia spolupráca*. Banská Bystrica 2008, s. 106—114.

sa uvádza Listina základných práv a slobôd, č. 91/1991 Zb. o ústavnom súde, a č. 327/1991 Zb. o referende¹⁵.

Politický a ústavný systém nadobudol formálne znaky demokratického parlamentného systému, pričom prelomom v doterajšom vývoji sa stali prvé slobodné parlamentné voľby v júni 1990. Pred voľbami sa začala organizovať politická scéna a to tak, že obidve hnutia, ktoré iniciovali a organizovali revolúciu 1989, vstupovali do volieb ako samostatné politické sily, osobitnú skupinu tvorili kresťansky orientované politické strany — v českých krajinách Strana lidová a Kresťanskodemokratická, na Slovensku Kresťanskodemokratické hnutie (KDH). Novým prvkom boli politické strany zelených — Zelená alternatíva a Strana zelených, činnosť obnovili aj tradičné strany — sociálna demokracia a Československá strana socialistická a na Slovensku zohrali určitú úlohu strany maďarské a Slovenská národná strana (SNS).

Prvé slobodné voľby po rokoch totality sa konali v dňoch 8.—9. júna 1990 a zúčastnilo sa ich viac ako 95% oprávnených voličov, pričom v českých krajinách s prevahou zvíťazilo Občianske fórum, na Slovensku sa stala najsilnejšou politickou stranou Verejnosc' proti násiliu, druhé bolo Kresťanskodemokratické hnutie.

Keďže Občianske fórum a Verejnosc' proti násiliu boli najsilnejšími politickými zoskupeniami, tak sa aj najväčšou váhou podieľali na vytvorení novej koalíciej vlády, zostavením ktorej bol prezidentom Václavom Havlom poverený Marián Čalfa, kandidát za VPN.

Dňa 26. júna 1990 sa na prvej schôdzi zišla Slovenská národná rada a za predsedu bol zvolený František Mikloško (VPN). Slovenskú koalíciu vládu, ktorú utvorili VPN a KDH, zostavil Vladimír Mečiar (VPN). V apríli 1991 bol však odvolaný a predsedom vlády sa stal Ján Čarnogurský (KDH). Nové Federálne zhromaždenie zvolilo 5. júla 1990 za prezidenta republiky opäť Václava Havla. Politická scéna sa dotvorila na jeseň 1990 v súvislosti s komunálnymi voľbami, pričom na Slovensku došlo k určitým zmenám, keď sa v komunálnych voľbách presadili kandidáti KDH pred kandidátmi VPN a komunistami.

Parlamentnými a komunálnymi voľbami sa v Česko-Slovensku vytvorili nové štátne a samosprávne inštitúcie a nové zákonodarné orgány začali pomerne rýchlo prijímať nové zákony, ktoré mali definitívne pretransformovať štát na parlamentnú demokraciu¹⁶.

¹⁵ L. Vojáček, J. Kolárik, T. Gábriš: *Československé právne dejiny...*, s. 86.

¹⁶ D. Kováč: *Dejiny Slovenska*. Praha 1998, s. 316—318.

Jazyková otázka a nový kompetenčný zákon

Vo voľbách v júni 1990 na Slovensku zvíťazilo VPN a v ČR OF, pričom novú federálnu vládu znova viedol Marián Čalfa, na národných úrovniach vytvorili koalíčné vlády rovnako OF a VPN, s tým rozdielom, že na čele slovenskej vlády nahradil Milana Čiča dovtedajší minister vnútra Vladimír Mečiar.

Druhú polovicu roka 1990 poznamenali dva základné problémy, ktoré vyvolávali na slovenskej vnútro politickej scéne spoločenské napätie, a to spor o podobu jazykového zákona a kompetenčný zákon.

Otázka jazykového zákona (zákon SNR č. 428/1990 Zb. o úradnom jazyku v Slovenskej republike z 25. októbra 1990) sa postupne vyvinula do vážneho politického problému a stala sa deliacou čiarou nielen vnútri politických strán, ale aj v celej spoločnosti.

Po celý čas trvania Česko-Slovenska existoval na celom území tohto štátu jazykový dualizmus, t. j. paralelné používanie češtiny a slovenčiny, pričom tento stav bol výslovne potvrdený aj ústavným zákonom o česko-slovenskej federácii, vrátane jeho normalizačnej novely z roku 1970.

V rámci snahy o zviditeľnenie Slovenska a posilnenie jeho štátoprávných znakov začala pripravovať slovenská vláda návrh zákona o slovenskom jazyku, ktorého koncepcia vychádzala z vyhlásenia slovenčiny za úradný jazyk na Slovensku s tým, že vždy je možné rovnako používať pri styku s úradmi češtinu a aj menšinové jazyky pri určitom počte menšiny v príslušnom správnom obvode — zatiaľ čo Matica slovenská požadovala vydanie ústavného zákona o slovenčine ako výhradnom úradnom jazyku. Naproti tomu dňa 26. júna 1990 SNS predložila Slovenskej národnej rade vlastný návrh jazykového zákona, podľa ktorého mala byť slovenčina vyhlásená za jediný štátny a úradný jazyk na Slovensku bez výnimky, teda sa mala stať výhradným úradným jazykom na všetkých stupňoch štátnej správy aj samosprávy, v hospodárskom styku, aj v styku so zahraničím.

Návrh jazykového zákona Slovenská národná rada prerokovala 25. októbra 1990 a za základ bol zobrať vládny návrh. Keďže Verejnosť proti násiliu (VPN), Kresťanskodemokratické hnutie (KDH), Demokratická strana (DS) a Maďarská nezávislá iniciatíva (MNI) disponovali v SNR dostatočnou väčšinou, tak svoj návrh jazykového zákona si síce presadili (uznesenie SNR č. 47/1990, ktorým bol schválený jazykový zákon podľa koalícieho návrhu, s pripomienkami), ale tým, že matičný návrh neprešiel, dôsledkom bol značný úpadok popularity VPN.

Hoci podľa zákona SNR č. 428/1990 Zb. bola slovenčina vyhlásená za úradný jazyk na Slovensku (§ 2), v úradnom styku bolo možné používať aj jazyk český (§ 6 ods. 1) a príslušníci menšín, tvoriaci v meste alebo obci aspoň 20% obyvateľstva, mohli používať v úradnom styku v príslušnom mieste aj svoj jazyk (§ 6 ods. 2).

Dňa 19. júla 1990 bol schválený nový malý kompetenčný zákon a nadväzujúci ďalší zákon (ústavný zákon č. 296/1990 Zb. a ústavný zákon č. 297/1990 Zb.), ktorými boli zlúčené a zrušené niektoré federálne ministerstvá a prerozdelené právomoci, pričom zrušením niektorých federálnych ministerstiev bol tak urobený krok k zrušeniu tzv. spoločných kompetencií medzi federáciou a republikami a preneseniu ďalších kompetencií na republiky. Do prvých slobodných volieb sa pre zmenu normalizačného poňatia federácie neurobilo v oblasti legislatívy takmer nič, len 13. mája 1990 schválilo Federálne zhromaždenie ústavný zákon, ktorým boli rozdelené právomoci medzi federáciou a republiky v oblasti životného prostredia — ústavný zákon č. 159/1990 Zb.

Iniciatíva k novému kompetenčnému zákonu vyšla zo slovenskej strany, keďže slovenská reprezentácia vypracovala vlastný návrh novelizácie ústavného zákona o česko-slovenskej federácii. V rámci jednotne stanovenej zahraničnej politiky mali mať republiky právo uzatvárať vlastné medzinárodné zmluvy a počítalo sa tiež s obnovením funkcií štátnych tajomníkov federálnej vlády, zrušených v roku 1970 — so zásadou, že minister je občanom jednej republiky a štátny tajomník republiky druhej.

Základnou koncepciou návrhu bolo, že predovšetkým republiky musia niesť zodpovednosť za hospodársky a sociálny rozvoj. Slovenská vláda síce tento návrh ústavného zákona, ktorým sa menil ústavný zákon č. 143/1968 Zb., na svojom zasadnutí 23. októbra 1990 schválila, ale česká vláda ho odmietla.

Politické rokovanie predsedov vlád 28. októbra 1990 v Slavkove ukázalo, že obidve strany vychádzajú z rozdielnych filozofických východísk, pretože zatiaľ čo Čechom išlo o zachovanie Česko-Slovenska a federáciu chápali ako prerozdelenie kompetencií, pričom kritériom bola funkčnosť štátu, čo znamenalo, že určité právomoci (zahraničná politika, obrana, financie) si federácia musela záväzne ponechať a nebolo možné do nich z republík zasahovať, slovenská strana vychádzala z toho, že existujú dva štáty, delegujúce právomoci spoločným orgánom, pričom otázka funkčnosti bola podradná a podriadená zásade, že o nej rozhoduje politická vôľa českej a slovenskej vládnucej elity štát zachovať alebo rozdeliť. Teda možno povedať, že rokovania v Slavkove ukázali, že zásadná dohoda nebude momentálne možná.

Kompetencie federácie a republík nakoniec nanovo vymedzil ústavný zákon č. 556/1990 Zb. z 12. decembra 1990 o kompetenciách (známy ako „haluškový“), ktorým sa mení ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii. Do platnosti vstúpil 1. januára 1991. Pôvodne disponovala federácia určitými výlučnými kompetenciami, o množstvo ďalších kompetencií sa federácia a republiky delili a napokon vo výlučnej kompetencií republík boli zdravotníctvo, školstvo a kultúra. Výsledok nového kompetenčného zákona bol napokon taký, že v texte z roku 1968 už aj tak nejasné hranice medzi pôsobnosťou federácie a republík boli zákonom z roku 1990 ešte viac znejasnené. Veľa otázok, v ktorých sa nedospelo ku konsenzu, bolo buď opomenutých,

alebo ponechaných v kompetencii Federálneho zhromaždenia. Rozšírenie pôsobnosti republík sa najvýraznejšie prejavilo v zahraničných veciach, ktoré sa priamo týkali vonkajšej zvrchovanosti federácie a jej medzinárodnoprávnej subjektivity. V tom sa odrazil zvýšený dôraz Slovákov na medzinárodné zviditeľnenie ako kľúčovú otázku snáh o presadenie slovenskej identity¹⁷.

Po obsahovej stránke nový kompetenčný zákon výrazne obmedzil právomoci centrálnych (federálnych) orgánov, pričom úplne bolo vypustené právo federácie rušiť opatrenie republík, ktoré bolo zavedené v roku 1970, aj keď sa v praxi nikdy neuplatnilo. Ďalej bola zrušená oblasť takzvaných spoločných kompetencií federácie a republík a tieto kompetencie prešli až na výnimky na republiky, čím napríklad zanikla pôsobnosť federácie v takých odvetviach, akými boli poľnohospodárstvo, doprava alebo verejná bezpečnosť. Zásadné zmeny zakotvil článok 4, pojednávajúci o hospodárstve, pričom slovenskej strane sa v modifikovanej forme podarilo realizovať svoju pôvodnú predstavu z jari 1968 o česko-slovenskej ekonomike ako integrácii dvoch národných ekonomík, ktoré sú samostatné, avšak sa realizujú v rámci jednotného trhu a jednotnej meny pri voľnom pohybe pracovných síl, tovaru a kapitálu.

Dôležitou zmenou bolo rozdelenie majetku v štátnom vlastníctve, ktorý bol rozdelený medzi federáciu a republiky a zákonmi republík bolo možné ich štátny majetok previesť na obce. Štátna banka, rovnako ako menová politika, zostala jednotná.

Oproti ústavnému zákonu č. 143/1968 Zb. o československej federácii nový ústavný zákon vypustil pri výpočte kompetencií federácie (čl. 7) slovo „výlučne“, čím vlastne pripustil aj vlastnú činnosť republík v oblasti zahraničnej politiky, meny a obrany. Aj keď zahraničná politika zostala v kompetencii federácie, nebolo tým dotknuté právo oboch republík uzatvárať v súlade so zahraničnou politikou federácie samostatné dohody s federálnymi časťami iných štátov v oblasti obchodnej, hospodárskej, kultúrnej, vedeckej, školskej, zdravotníckej a športovej a v oblasti tlače, rozhlasu a televízie. V oblasti svojej zákonodarnej pôsobnosti mohli republiky uzatvárať vlastné medzinárodné dohody. Pre činnosti, v ktorých mohli uzatvárať vlastné zmluvy, mohli rovnako zriaďovať vlastné zastúpenia a prijímať zástupcov iných štátov (čl. 7 ods. 2). Naproti tomu v právomoci federácie naďalej ostala legislatíva a správa v pôsobnosti federácie, kontrola činnosti federálnych orgánov ochrana federálnej ústavnosti¹⁸.

Aj po prijatí kompetenčného zákona si ČSFR (už nie ČSSR) zachovala charakter štátu, v ktorom pôvodnú suverenitu mal naďalej centrálny štát, pričom pri deľbe suverenity s národnými republikami mala koexistencia ich suverenity

¹⁷ L. Vojáček, J. Kolárik, T. Gábriš: *Československé právne dejiny...*, s. 86.

¹⁸ J. Rychlík: *Rozpad Československa. Česko-slovenské vzťahy 1989—1992...*, s. 166—167.

so suverenitou federácie subordinovaný charakter. Z hľadiska svojho vzniku (delegovania suverénit, ich rozdelenia a vzájomného vzťahu) nebola ČSSR skutočne federálnym štátom a nestala sa ním ani ČSFR, ale len unitárnou federáciou¹⁹.

Citlivá rozpočtová otázka bola riešená samostatným zákonom z 13. decembra 1990 (zákon č. 563/1990 Zb. o rozpočtových pravidlách, s účinnosťou od 1. januára 1991.), ktorý zakotvil samostatné finančné hospodárenie federácie a republík, súvisiace so začatím ekonomickej reformy od januára 1991, ako aj odlišné koncepcie o usporiadaní spoločného štátu.

Hoci kompetenčný zákon upokojil na prechodný čas vzťahy medzi Slovákmi a Čechmi, zákon neriešil filozofickú stránku problému rozdielneho chápania Česko-Slovenska Čechmi a Slovákmi, a preto bol len dočasným kompromisom. Taktiež možno konštatovať, že zatiaľ čo česká strana pokladala zákon za maximum, pre slovenské politikum znamenal len prvý krok ku konečnému cieľu, a to dosiahnutiu voľného česko-slovenského súštitia, v ktorom by Slovensko mohlo spojiť výhody vlastného štátu s výhodami štátu spoločného²⁰.

Pri prerokovávaní kompetenčného zákona v decembri 1990 prezident Václav Havel sľúbil, že v krátkom čase podá vo forme vlastnej zákonodarnej iniciatívy návrhy zákonov o ústavnom súde, referende a rozšírení právomoci prezidenta v prípade ústavnej krízy, pričom všetky tieto návrhy prezidentská kancelária v krátkom čase skutočne predložila.

Hoci návrh ústavného zákona rozširujúci právomoci prezidenta odpadol už na začiatku, pretože niečo podobné odmietala nielen slovenská politická reprezentácia, ale prakticky bez rozdielu všetci poslanci, návrh na zriadenie ústavného súdu, ktorého existenciu predpokladal už ústavný zákon o česko-slovenskej federácii z roku 1968, bol Federálnym zhromaždením prijatý 27. februára 1991 s platnosťou od 1. apríla toho istého roku (ústavný zákon č. 91/1991 Zb. o Ústavnom súde Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky).

Každá republika bola zastúpená šiestimi sudcami a ústavný súd mohol rozhodovať o ústavnosti právnych noriem, prípadne rozsudkov a rozhodnutí, ako aj o kompetenčných sporoch rôznych štátnych orgánov, pričom okrem iného mal riešiť aj kompetenčné spory medzi republikami a federáciou.

Návrh zákona o referende schválilo Federálne zhromaždenie 18. júla 1991 ako ústavný zákon č. 327/1991 Zb., podľa ktorého referendum mohol vypísať prezident buď na návrh Federálneho zhromaždenia v oboch republikách, alebo na návrh národných rád len v jednej z nich, pričom referendum mali byť riešené otázky štátoprávneho usporiadania ČSFR. Zákon v súlade s kroměřížskými dohodami politických strán výslovne ustanovil (čl. I. ods. 2), že o vystúpení ČR alebo SR z federácie nemožno rozhodnúť inak než referendum v prí-

¹⁹ J. Beňa: *Vývoj slovenského právneho poriadku*. Banská Bystrica 2001, s. 363.

²⁰ M. Skaloš: *Historickoprávne aspekty slovensko-českých vzťahov...*, s. 124—129.

slušnej republiky, avšak ako už vieme, referendum napokon vôbec vypísané nebolo²¹.

Problém česko-slovenskej zmluvy a otázka troch ústav

Na začiatku roku 1991 došlo k postupnému rozpadu ako OF, tak aj VPN, pričom dňa 23. februára 1991 sa OF rozdelilo na dva subjekty — pravicovú stranu²² a pokračovateľa pôvodného OF — Občianske hnutie (OH); predsedom strany sa stal Václav Klaus, doterajší predseda OF, predsedom OH federálny minister zahraničných vecí Jiří Dienstbier.

Ešte výraznejšia zmena nastala na Slovensku, keď v dňoch 3.—5. marca 1991 konflikt medzi Vladimírom Mečiarom a vedením VPN vyvrcholil odchodom Mečiarovej frakcie z VPN a založením platformy VPN — Za demokratické Slovensko. Dňa 23. apríla 1991 v dôsledku rozkolu VPN predsedníctvo SNR odvolalo z funkcie predsedu vlády SR Vladimíra Mečiara a do funkcie predsedu vlády menovalo predsedníctvo SNR doterajšieho prvého podpredsedu za KDĽ Jána Čarnogurského.

Mimoriadny snem VPN v Košiciach 27. apríla 1991 potvrdil rozchod oboch platforiem vo VPN a rozdelenie majetku, pričom rozchod obidvoch platforiem znamenal, že VPN-ZDS sa ustanovilo ako celkom samostatné Hnutie za demokratické Slovensko (HZDS).

Zakladajúci snem HZDS sa uskutočnil v Banskej Bystrici 22. júna 1991 a predsedom sa stal Vladimír Mečiar. HZDS pod Mečiarovým vedením rýchlo opustilo federatívne pozície a začalo požadovať pre Slovensko zvrchovanosť a vlastnú medzinárodnoprávnú subjektivitu, pričom Česká a Slovenská republika mali tvoriť konfederáciu, ktorú HZDS prezentovalo širokej slovenskej verejnosti ako spoločný štát.

So snahami o spravodlivé prerozdelenie kompetencií súvisia tiež práce na novej ústave, resp. ústavách. Podľa českého chápania sa najprv mala vytvoriť federálna ústava a až po nej ústavy republík. Na jeseň 1990 bola vytvorená Komisia poslancov pre prípravu novej ústavy Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

Vo februári 1991, kedy mal predseda Federálneho zhromaždenia Alexander Dubček v rukách šesť návrhov ústavy z dielni politických strán, Ján Čarnogurský navrhol, aby pred prijatím federálnej ústavy uzavreli obidve republiky

²¹ J. Rychlík: *Rozpad Československa. Česko-slovenské vzťahy 1989—1992...*, s. 181.

²² V dňoch 20.—21.4.1991 na ustanovujúcom zjazde v Olomouci z pravicovej časti OF formálne vznikla Občianska demokratická strana (ODS).

„štátnu zmluvu“. Tá by nielen znovu definovala rozdelenie pôsobnosti medzi centrom a republikami, ale položila by tiež nový základ spoločného štátu. Vzorom bola evidentne zmluva, ktorou chcel Gorbačov transformovať Sovietsky zväz. Vo februári 1992 schválilo návrh takejto zmluvy predsedníctvo Českej národnej rady ako základnú platformu pre rozhovory o konečnej verzii zmluvy. Predsedníctvo SNR však návrh pomerom desať ku desiatim zamietlo.

Českí politici, predovšetkým Václav Klaus, odmietli myšlienku „štátnej zmluvy“ s odôvodnením, že vo federácii ju nemá kto uzatvoriť, pričom Ján Čarnogurský ako právnik naproti tomu tvrdil, že federácia je útvarom zloženým z jednotlivých členských štátov a zmluva medzi nimi je preto nielen možná, ale dokonca sa predpokladá. Čarnogurský, ktorý spolu s touto myšlienkou rozvíjal predstavy o samostatnom zastúpení Slovenskej republiky v Európskom spoločenstve a OSN, túto myšlienku neformuloval dostatočne jasne ani presne a aj preto sa stretla na českej scéne s nepochopením a odporom. Zakrátko však česká strana čiastočne zmenila názor, keď sa ukázalo, že zmluva by nemusela mať nutne medzinárodný charakter, ktorý bol pre českú stranu neprijateľný, pretože zakladal konfедераčnú formu spojenia dvoch štátov. Možno povedať, že česká vláda a poslanci OH v ČNR boli ochotní akceptovať myšlienku zmluvy, nie však ako záväzný právny akt, ale len ako politický dokument, ktorý by viedol k prijatiu novej ústavy.

Podľa Zdenka Jičínského: „keby bolo možné o tejto idei Jána Čarnogurského ďalej a podrobne rokovať, bez toho, aby sa od začiatku stala predmetom ostrých polemík, a keby Čarnogurský túto myšlienku prepracoval a konkretizoval, aby bolo jasné, ako túto štátnu zmluvu chápať, potom by bolo možné vyhnúť sa rôznym nedorozumeniam a stretom“²³. Zmluva mala mať trvalú platnosť a nemohla byť zmenená inak než novou zmluvou obidvoch republík, inými slovami povedané, Federálne zhromaždenie malo byť v budúcnosti celkom vyradené z možnosti zasahovať do česko-slovenského štátoprávneho pomeru.

Rovnako ako Federálne zhromaždenie mali aj obidve národné rady svoje vlastné komisie pre prípravu ústav. Návrh Ústavy SR bol pripravený pod vedením predsedu slovenského Najvyššieho súdu profesora Karola Planka, ktorý ho s približne 40-timi spolupracovníkmi vraj vypracoval za jeden mesiac. V ústavnej komisii Českej národnej rady bola príprava kvôli vnútorným nezhodám pomalšia. Až do leta 1992 však bola príprava národných ústav v tieni prípravy spoločnej ústavy federácie.

Okrem požiadavky na samostatnú ústavu SR sa začali objavovať aj pokusy o presadenie deklarácie zvrchovanosti Slovenska, pričom „deklarácia zvrchovanosti“ bola pôvodne zaslaná SNR ako petícia občanov, avšak pretože mala

²³ Z. Jičínský: *Neúspěšné snahy o nové státoprávní uspořádání česko-slovenských vztahů*. In: K. Vodička: *Dělení Československa. Deset let poté...*, s. 59.

formu výzvy, odmietol sa ňou predseda SNR František Mikloško zaoberať. Do celkom inej polohy sa však celá vec dostala, keď sa pod deklaráciu podpísalo niekoľko poslancov, predovšetkým z radov SNS a išlo už o oficiálny poslanecský návrh, ktorý Mikloško nemohol ignorovať.

Dňa 19. júna 1991 sa deklarácia dostala na program rokovania SNR v súvislosti so správou o príprave slovenskej ústavy a správou o rokovaníach politických strán v Kroměříži 17. júna 1991, pričom výsledkom bolo schválenie uznesenia SNR č. 130/1991 z 19. júna 1991, ktoré berie na vedomie návrh deklarácie zvrchovanosti²⁴ a odporúča ju zaradiť (v podstate ako pracovný materiál) do ústavných dokumentov.

Aj keď deklarácia o zvrchovanosti Slovenska v SNR schválená nebola, pretože vládna väčšina k nej mala aj naďalej odmietavé stanovisko, napriek tomu pokusy presadiť v SNR deklaráciu opakovane pokračovali v roku 1991 a tak tiež aj v roku 1992 až do konca volebného obdobia.

V dňoch 5.—6. septembra 1991 sa predsedníctva oboch národných rád stretli v Bratislave, kde výsledkom bola dohoda, že predsedníctva predložia plénum národných rád návrh spoločnej zmluvy, ktorý by obsahoval základné princípy usporiadania spoločného štátu, avšak naďalej sporná zostávala otázka, kto má zmluvu uzatvoriť. Zatiaľ čo slovenská strana žiadala, aby subjektom zmluvy boli priamo republiky ako právne subjekty, čo by fakticky znamenalo, že zmluva by mala medzinárodný charakter²⁵, česká strana bola ochotná pristúpiť len na dohodu oboch národných rád a spoločnej iniciatívy vo veciach prijatia ústavy. Avšak krátko po bratislavskom stretnutí predsedníctiev národných rád²⁶ sa slovensko-české vzťahy vyostřili v súvislosti s prípravou 17. schôdze SNR, naplánovanej na 23. septembra 1991, na ktorej mal byť opäť predložený a prerokovaný návrh signatárov akcie Zvrchované Slovensko na prijatie úplnej ústavy a vyhlásenie zvrchovanosti Slovenskej republiky.

Česká národná rada prerokovala stanovisko k situácii, ktorá by nastala prijatím rezolúcie o zvrchovanosti 19. septembra 1991, pričom panovala zhoda v tom, že bez ohľadu na to, čo hovoria slovenskí politici, by podobný krok znamenal koniec Česko-Slovenska, resp. jeho znefunkčnenie. Schválené uznesenie ČNR požadovalo, aby bolo v najkratšom možnom termíne vypísané referendum a aby boli do 4. októbra 1991 ustanovené komisie všetkých troch vlád na

²⁴ Bližšie pozri: *Návrh Deklarácie o štátnej suverenite Slovenskej republiky z 14. februára 1991*. In: *Novembrová revolúcia a česko-slovenský rozchod. Od česko-slovenskej federácie k samostatnej demokratickej slovenskej štátnosti*. Zost. V. Hlavová, J. Žatkuliak. Bratislava 2002, s. 170—173.

²⁵ J. Rychlík: *Česko-slovenská jednaní. Průběh rozpadu Československa v letech 1989—92*. In: K. Vodička: *Dělení Československa. Deset let poté...*, s. 286.

²⁶ Bližšie pozri: *Závěry ze stretnutia Predsedníctva SNR a Predsedníctva ČNR v Bratislave k otázkam štátoprávneho usporiadania spoločného štátu z 5.—6. septembra 1991*. In: *Novembrová revolúcia a česko-slovenský rozchod...*, s. 194—195.

prerozdelenie kompetencií a pripravená zmluva národných rád²⁷. Aj keď dňa 23. septembra 1991 Slovenská národná rada návrh na vyhlásenie zvrchovanosti odmietla, uznesenie Českej národnej rady zostalo v platnosti.

Hoci sa po neschválení zvrchovanosti v SNR 23. septembra 1991 slovensko-české vzťahy upokojili, politické rokovania stagnovali, a až 3. novembra 1991 Václav Havel navrhol uzatvorenie zmluvy medzi ČNR a SNR v mene Českej a Slovenskej republiky, pričom zmluva mala vyjadrovať vôľu oboch republík vytvoriť spoločný celok a záväzok oboch národných rád vypracovať svoje ústavy tak, aby boli v súlade s ústavou spoločného štátu. Zmluvu mali schváliť obidve národné rady a potom ju podať spoločne ako iniciatívu vo Federálnom zhromaždení, a taktiež najprv mali obidve národné rady prijať republikové ústavy a potom Federálne zhromaždenie federálnu ústavu, pričom zmluva medzi republikami a všetky tri ústavy by nadobudli platnosť súčasne. Bez ohľadu na to sa malo konať referendum, v ktorom by občania potvrdili svoju vôľu žiť v takto koncipovanom spoločnom štáte, avšak prezidentove návrhy na vypísanie referenda narazili na problémy technickej povahy.

Dňa 6. novembra 1991 Federálne zhromaždenie schválilo zákon č. 490/1991 Zb. o spôsobe vykonávania referenda, pričom predpokladom bola jednoznačná formulácia otázky tak, aby na ňu mohlo byť zodpovedané áno — nie. Avšak už 13. novembra 1991 sa pri ďalšom rokovaní poslanci Federálneho zhromaždenia nedokázali na znení otázky dohodnúť, pretože bolo jasné, že jej formulácia ovplyvní následnú odpoveď, pričom samotná otázka „Ste za spoločný štát?“, na ktorú by v oboch republikách nepochybne väčšina obyvateľov odpovedala kladne, nemala žiadny zmysel, lebo už pri predchádzajúcich rokovaníach a prieskumoch sa jasne ukázalo, že pod týmto pojmom si každý predstavuje niečo celkom iné. Zatiaľ čo Česi si predstavovali buď existujúcu federáciu alebo dokonca štát s jedinou vládou a jediným parlamentom na spôsob prvej republiky, pričom však obidve boli pre Slovákov neprijateľné, mnoho Slovákov si zasa pod „spoločným štátom“ predstavovalo konfederáciu alebo úniu, ktoré v skutočnosti žiadnym spoločným štátom nie sú, a to bolo zasa neprijateľné pre českú stranu.

V dňoch 11.—12. novembra 1991 v Častej — Papierničke rokovali delegácie oboch národných rád za účasti prezidenta Havla o konkrétnom obsahu dohody podľa prezidentových návrhov z 3. novembra 1991, avšak až 10. januára 1992 bol na schôdzke predsedníctiev národných rád dosiahnutý posun v otázke, kto má vlastne zmluvu uzatvoriť, pričom riešenie bolo kompromisné a to, že zmluvu uzatvoria republiky, ktoré budú reprezentované národnými radami.

V Bratislave bola 23. januára 1992 ustanovená komisia, ktorá mala pripraviť paragrafové znenie zmluvy a konečné rokovanie expertných komisií ČNR, SNR a vlád ČR, SR a ČSFR sa uskutočnilo v Mílovách pri Žďári nad Sázavou

²⁷ Mladá fronta Dnes, 20.9.1991, s. 1.

v dňoch 3.—8. februára 1992. Výsledkom bolo paragrafové znenie dohody medzi „ľudom Českej republiky a ľudom Slovenskej republiky reprezentovanými ČNR a SNR“ o zásadách spoločného štátu, pričom zmluva znovu prerozdelať kompetencie a posilňovala postavenie oboch republík²⁸.

Predseda SNR František Mikloško predložil text mílovskej dohody 12. februára 1992 predsedníctvu Slovenskej národnej rady, pričom z dvadsaťčlenného predsedníctva SNR sa proti zmluve vyslovilo desať členov a v dôsledku toho návrh nebol schválený. Odmietnutie Mílov na Slovensku viedlo k tomu, že predsedníčka ČNR Dagmar Burešová návrh vo svojom predsedníctve ani nepredložila a 5. marca 1992 predsedníctvo ČNR vyhlásilo ďalšie rokovania so SNR o štátoprávnom usporiadaní za bezpredmetné.

Predsedovia ČNR a SNR František Mikloško a Dagmar Burešová sa 11. marca 1992 dohodli, že ďalšie rokovania o štátoprávnom usporiadaní prenechajú víťazom blížiacich sa volieb, pričom tento návrh SNR prijala a 1. apríla 1992 konštatovala, že v súčasnej dobe nie je možné viesť ďalšie rokovania s ČNR²⁹.

Kompromis z Mílov síce nemal nádej vzťah medzi Čechmi a Slovákmi trvalo vyriešiť, mohol však znamenať aspoň dočasné riešenie. Štátoprávne rokovania sa skončili neúspechom preto, že v ich pozadí boli rozdielne pohľady na štátoprávne usporiadanie. Zatiaľ čo časť českých predstaviteľov a českej verejnosti viac inklinovala k centralistickej podobe česko-slovenskej federácie, časť slovenských predstaviteľov a verejnosti akcentovala princíp „rovný s rovným“ ako jedného z nosných pilierov federácie, budovanej na zväzku dvoch silných národných republík (súštatia), pričom túto skutočnosť politické reprezentácie oboch republík nedokázali preklenúť³⁰.

Voľby 5. — 6. júna 1992 a dohoda o rozdelení ČSFR

Dňa 3. marca 1992 predsedníctvo Federálneho zhromaždenia vyhlásilo druhé slobodné voľby v postkomunistickom Česko-Slovensku na 5.—6. júna 1992, pričom na rovnaký deň vyhlásilo voľby do Slovenskej národnej rady aj predsedníctvo SNR a o konaní volieb do Českej národnej rady v tieto dni rozhodlo o dva dni neskôr aj predsedníctvo ČNR.

²⁸ Text zmluvy z Mílov. Pozri: Národná obroda, 12. februára 1992, s. 7.

²⁹ Bližšie pozri M. Barnovský [a kol.]: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*. II. diel. Bratislava 1998, s. 571—572.

³⁰ Bližšie pozri M. Skaloš: *Historickoprávne aspekty slovensko-českých vzťahov...*, s. 129—146.

Zatiaľ čo v Českej republike sa jasným favoritom stala ODS Václava Klau-
sa, ktorá v oblasti štátoprávneho usporiadania vystúpila s heslom „Bud' funkč-
ná federácia alebo rozdelenie Česko-Slovenska na dva štáty“, pričom verbálne
dávala prednosť zachovaniu federácie, na Slovensku bolo od začiatku kampane
jednoznačným favoritom HZDS Vladimíra Mečiara, ktoré požadovalo „zvrcho-
vanosť a medzinárodnoprávnu subjektivitu pre Slovensko“, pričom tvrdilo, že
tieto požiadavky nie sú v rozpore s existenciou spoločného štátu. Teda HZDS
požadovalo konfederáciu, ktorú vydávalo za spoločný štát, Česi zasa chápali
konfederáciu ako prechodný útvar, ktorý by im okrem problémov nič pozitívne
nepriniesol a nakoniec by sa rovnako rozpadol.

Pre ďalší osud Česko-Slovenska boli kľúčové výsledky volieb, pričom
v Českej republike s prehľadom zvíťazila ODS/KDS, na Slovensku sa jasným
vítazom volieb stalo Mečiarove HZDS. Predstavitelia oboch politických subjek-
tov — Vladimír Mečiar a Václav Klaus — v siedmich kolách rokovali o zlo-
žení federálnej vlády a personálnych zmenách vo vedení federálnych orgánov,
o ekonomických otázkach a štátoprávnom usporiadaní republiky, pričom pre
úplne odlišné stanoviská nedošli ku kompromisu, a tak sa dohodli o postupnom
zániku federácie.

K prvému rokovaniu medzi ODS a HZDS došlo v Brne 8. júna 1992, kde
predstavitelia HZDS predložili návrh štátoprávneho usporiadania oboch repub-
lík na úrovni únie, respektíve konfederácie s medzinárodnou subjektivitou. Na-
proti tomu ODS bola ochotná pristúpiť na podstatné obmedzenie právomoci
federálnych orgánov len potiaľ, pokiaľ to však neohrozí priebeh ekonomickej
reformy, rovnako chcela HZDS ponúknuť niektoré kľúčové ministerstvá a ok-
rem toho aj ústupky symbolického významu — napríklad slovenskí vojaci mali
nosiť osobitné označenie na uniformách, prípadne slúžiť v oddelených jednot-
kách, zriadenie domobrany, na Slovensku sa mala hrať len slovenská časť štát-
nej hymny a pod³¹.

Otázka udržania ČSFR bola predmetom rokovaní aj na ďalšej schôdzke
na sekretariáte ODS na Malej Strane v Prahe 11. júna 1992, pričom slovenská
strana tentoraz Čechy vyzvala, aby konkretizovali svoje štátoprávne predstavy,
teda aby urobili to, k čomu v prvom kole vôbec nedošlo.

Už 13. júna 1992 sa opäť v Prahe stretli delegácie ODS a HZDS, pričom
je zaujímavé, že o tomto rokovaní informovali len novinári Mladej fronty Dnes
Karel Pacner a Karol Wolf, ktorí popisujú, že sa Miroslav Macek s Vladi-
mirom Mečiarom dohodli na obsadení funkcií vo Federálnom zhromaždení.
Významnejšie však bolo rokovanie 17. júna 1992, kde pokračovali rozhovory
o obsadení najvyšších štátnych funkcií³².

³¹ J. Rychlík: *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914—1992...*, s. 598.

³² V. Srb, T. Veselý: *Rozdělení Československa...*, s. 70.

Dňa 17. júna 1992 sa uskutočnilo tretie stretnutie medzi predstaviteľmi HZDS a ODS, opäť v sídle ODS v Prahe, pričom na toto rokovanie prišla ODS s cieľom prinútiť HZDS k jasnému vyjadreniu — buď funkčná federácia alebo dva štáty. Na tomto rokovaní viacerí zúčastnení dospeli k názoru, že federácia je na dlhší čas neudržateľná. Z týchto dôvodov Václav Klaus odmietol funkciu premiéra, ktorý bol poverený zostavením federálnej vlády, došlo však k dohode medzi Václavom Klausom a Vladimírom Mečiarom o zostavení vlády ČSFR s dočasným mandátom.

Povolebný koaličný rokovací maratón pokračoval 19. júna 1992 v Bratislave štvrtým rokovaním medzi predstaviteľmi HZDS a ODS, ktorí sa zhodli, že myšlienka federácie na českej strane sa nezhoduje s predstavou konfederácie, respektíve nejakej forme únie na slovenskej strane. Vedenia obidvoch strán sa zároveň zhodli aj na tom, že štátoprávne usporiadanie vyriešia do 30. septembra 1992. Výsledkom rokovania bolo vypracovanie dvoch dokumentov, ktoré v podstate spečatili osud federácie, a to návrhu programového vyhlásenia novej federálnej vlády a deväťbodovej politickej dohody medzi HZDS a ODS.

Prvým bratislavským rokovaním sa skončila 1. etapa povolebných koaličných rokovaní medzi HZDS a ODS, pričom v obidvoch národných republikách sa vytvorili nové vlády, ktoré na seba začali postupne prenášať právomoci federácie, a spoločne s menovaním federálnej vlády sa začína ďalšia etapa zániku Česko-Slovenska.

Predbežná dohoda o rozdelení sa prejavila aj v zložení vlád a rozdelení vedúcich funkcií vo všetkých parlamentoch, pričom predsedom SNR sa stal Ivan Gašparovič, predsedom vlády SR Vladimír Mečiar, predsedom vlády ČR Václav Klaus a za predsedu Federálneho zhromaždenia bol zvolený Michal Kováč.

Od 20. júna 1992 sa ČSFR postupne rozpadala, pričom posledná federálna vláda Jana Stráskeho, menovaná 2. júla 1992 paritne s ODS a HZDS, nemala prakticky žiadnu možnosť do diania zasahovať, pretože bola len zborom delegátov vykonávajúcich mandát národných vlád, do ktorých sa presunula hlavná agenda.

Postupný rozpad sa prejavil veľmi rýchlo v súvislosti so skončením mandátu prezidenta Havla (5. júla 1992) a novými prezidentskými voľbami, v ktorých HZDS odmietlo podporiť Havla (3. júla 1992) na ďalšie funkčné obdobie a keďže bez súhlasu HZDS nebolo možné pri zákaze majorizácie prezidenta zvoliť, štát zostal bez prezidenta a Havlovo nezvolenie za prezidenta vyvolalo v Prahe protislovenské demonštrácie, resp. skôr demonštrácie proti poslancom HZDS.

Rokovania predstaviteľov ODS a HZDS pokračovali aj po menovaní všetkých troch vlád, pričom kľúčovou bola schôdzka najvyšších predstaviteľov ODS a HZDS 22.—23. júla 1992 v Bratislave, kde sa v sídle vlády SR uskutočnilo piate kolo rokovaní medzi ODS a HZDS, na ktorom sa hovorilo predovšetkým o spôsoboch zániku federácie a majetkového vyporiadania. Po dlhom rokovaní

bola ráno 23. júla 1992 podpísaná dohoda o ďalšom postupe pri riešení štátoprávneho usporiadania; došlo aj k dohode vytvoriť medzi nástupníckymi štátmi hustú sieť obchodných a ďalších zmlúv.

Keďže išlo už vlastne len o to, akým spôsobom sa rozdelenie uskutoční, Klaus predložil Mečiarovi osnovu zákona o spôsobe zániku federácie, ktorý malo Federálne zhromaždenie schváliť do 20. septembra 1992, pričom návrh formálne predpokladal štyri možnosti, a to deklaráciu Federálneho zhromaždenia, dohodu národných rád, referendum o vystúpení jednej z republík z federácie a namiesto únie navrhoval Klaus systém bilaterálnych zmlúv, ktoré by zmäkčili dosah rozdelenia.

Pre verejnosť celkom prekvapivo sa ďalšie kolo povolebných rokovaní konalo už 26. augusta 1992, opäť v brnianskej vile Tugendhat, pričom výsledkom rokovaní bolo, že obidve strany sa zhodli na podrobnom harmonograme ďalšieho postupu — v parlamente bude prijatý zákon o zániku federácie, potom bude prijatý zákon o delení majetku a nástupníctve nových republík a následne dôjde k uzatvoreniu dohôd o spolupráci oboch štátov. Rozdelenie sa malo definitívne ukončiť 31. decembra 1992³³.

Politický a ústavnoprávny rámec delenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky

Dňa 17. júla 1992 sa zišla SNR na 3. schôdzi, na programe ktorej bol jediný bod — návrh deklarácie SNR o zvrchovanosti Slovenska, pričom predseda NR SR Ivan Gašparovič odôvodnil návrh deklarácie tým, že Slovenská republika si praje nové usporiadanie vzťahov s Českou republikou na základe medzinárodnej zmluvy, k čomu deklarácia znamená základný krok, a zároveň oznámil, že sa bude prijímať jednoduchou väčšinou hlasov.

Text deklarácie bol prijatý formou uznesenia SNR (č. 16/1992 o Deklarácii Slovenskej národnej rady o zvrchovanosti Slovenskej republiky), a nie zákona, čím sa obišla otázka súladu s ústavou. Deklarácia zvrchovanosti je politická, nie je konštitučným aktom, nemá priame právne následky a nevzniká z nej samostatný štát, avšak bola jasným signálom navonok, že úmysel tvorby vlastnej štátnosti slovenský národ berie do vlastných rúk. Za prijatie Deklarácie hlasovalo zo 147 prítomných 113 poslancov (HZDS, SNS a časť poslancov SDL), proti bolo 24 (poslanci KDH a maďarských strán) a 10 sa zdržalo hlasova-

³³ Bližšie pozri M. Skaloš: *Historickoprávne aspekty slovensko-českých vzťahov...*, s. 151—162.

nia. Deklarácia bola publikovaná v Zbierke zákonov ČSFR, ČR, SR, v čiastke 84/1992 z 28. augusta 1992 na strane 2394.

Keďže Deklarácia nemala silu zákona, ale len parlamentného uznesenia, *de iure* sa štátoprávne postavenie Slovenska nijako nezmenilo a federácia trvala aj naďalej. Aj keď slovenská strana opakovane zdôrazňovala, že deklarácia neznamená rozpad spoločného štátu, vo svojich dôsledkoch bol pravdou pravý opak — realizácia obsahu deklarácie znamenala zánik ČSFR, čo pochopil ihneď aj Václav Havel, ktorý v ten istý deň abdikoval³⁴, a keďže nikoho iného sa už nepodarilo zvoliť, štát tak zostal už trvale bez prezidenta.

Hoci aj napriek tomu, že 17. júl 1992 bol jedným zo základných a rozhodujúcich krokov neskôr pokojného rozdelenia ČSFR a vyhlásenia samostatnej Slovenskej republiky, deklaráciu ako prvý krok k samostatnosti prekryli silnejšie a právne dokumenty, a to prijatie Ústavy SR z 1. septembra 1992 a ústavného zákona o zániku ČSFR, čo znamenalo vlastne vznik samostatnej Slovenskej republiky 1. januára 1993.

Ústava Slovenskej republiky bola veľkou väčšinou poslancov schválená 1. septembra 1992 a už 3. septembra 1992 na hrade v Bratislave slávnostne podpísaná predsedom Slovenskej národnej rady Ivanom Gašparovičom a predsedom vlády Slovenskej republiky Vladimírom Mečiarom, pričom v Zbierke zákonov bola publikovaná pod č. 460/1992, čiastka 92. Nová česká ústava bola schválená až 16. decembra 1992, teda iba 14 dní pred zánikom federácie.

Ústava Slovenskej republiky bola koncipovaná ako ústava samostatného štátu, inak bola konštruovaná ako ústava demokratickej republiky tak, že zákonodarnú moc mala mať jednokomorová Národná rada Slovenskej republiky, ktorú tvorila dovtedajšia SNR, výkonnú moc mala mať vláda zodpovedná Národnej rade, pričom minister nemohol byť súčasne poslancom, taktiež bol zavedený úrad prezidenta, ktorého volila Národná rada SR a nedeliteľnou súčasťou ústavy sa stala aj Listina základných ľudských práv (ústavný zákon č. 23/1991 Zb. z 9. januára 1991, ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej republiky, s účinnosťou od 8. februára 1991).

Časť českých politikov na schválenie ústavy reagovala vyhlásením, že Slovensko dobrovoľne vystúpilo z federácie, na čo vrcholní slovenskí predstavitelia ihneď po schválení ústavy začali zdôrazňovať, že tzv. plná ústava nie je v protiklade s existenciou spoločného štátu. Slovenská ústava z 1. septembra 1992 nakoniec vstúpila do platnosti 1. októbra 1992 aj bez toho, že by federácia bola prestala formálne existovať.

³⁴ Bližšie pozri: *Abdikačný prejav prezidenta Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky Václava Havla z 17. júla 1992*. In: *Novembrová revolúcia a česko-slovenský rozchod...*, s. 261—263.

V súvislosti s vyššie uvedeným možno teda konštatovať, že Ústava Slovenskej republiky ako základný zákon štátu a spoločnosti, majúci najvyššiu právnu silu, ako právny a politický dokument Slovenskej republiky vytvorila ústavnoprávnu základňu na konštituovanie demokratického právneho štátu — Slovenskej republiky a ústavnoprávne záruky ochrany a uplatňovania občianskych práv a slobôd v spoločensko-politickej praxi.

Keďže rozdeleniu Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky bránil existujúci ústavný zákon č. 327/1991 Zb. o referende, na elimináciu referenda bol potrebný nový ústavný zákon, pričom návrh ústavného zákona o spôsobe zániku federácie bol zaradený ako 10. bod programu 4. spoločnej schôdze Snemovne ľudu (SL) a Snemovne národov (SN), ktorá sa začala 24. septembra 1992.

K hlasovaniu o návrhu ústavného zákona o spôsobe zániku česko-slovenskej federácie došlo 1. októbra 1992, pričom návrh nebol schválený ani v jednej snemovni, avšak jednoduchou väčšinou bol schválený návrh poslanca za ČSSD Miloša Zemana na uznesenie o zriadení komisie pre prípravu premeny federácie na česko-slovenskú úniu (uznesenie Federálneho zhromaždenia č. 58).

Dňa 6. októbra 1992 sa v Jihlave stretli vedenia ODS a HZDS, kde česká delegácia trvala na podpísaní písomnej dohody, že sa skončia snahy o presadzovanie spoločného štátu v podobe únie či konfederácie³⁵. Dramatické jihlavské koalíčné rokovanie sa skončilo jednoznačným záverom, že spoločný štát zanikne v posledný deň roku 1992, pričom HZDS sa rozhodlo prestať so snahami transformovať federáciu na konfederáciu a odložené medzivládne rokovanie bolo preložené na 10. októbra 1992.

Následky rozdelenia Česko-Slovenska mali byť kompenzované sústavou zmlúv a mali tak uspokojiť českú i slovenskú verejnosť, najmä však Slovákov v Českej republike a Čechov na Slovensku, ktorí si však oprávnene kládli otázky, aké bude ich postavenie po rozdelení Česko-Slovenska.

Dňa 8. októbra 1992 prijalo Federálne zhromaždenie odloženú a pred Jihlavou zablokovanú novelu ústavného zákona o česko-slovenskej federácii (ústavný zákon č. 493/1992 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o česko-slovenskej federácii v znení neskorších predpisov), pričom prijatie nového „veľkého“ kompetenčného zákona urobilo federáciu nefunkčnou. Reálna existencia Česko-Slovenska bola už len formálna a čisto iluzórna, a jednotný štát existoval už len *de iure*, a nie *de facto*.

Prvé spoločné rokovanie vlád ČR a SR sa uskutočnilo 10. októbra 1992 v Kolodějoch, na ktorom česká strana predložila desať a slovenská šesť návrhov nových zmlúv medzi budúcimi samostatnými štátmi, pričom podstatnými schválenými návrhmi boli predovšetkým zmluva o colnej únii, zmluvy o obchodných vzťahoch a zmluva o menovom usporiadaní.

³⁵ K. Pacner: *Osudové okamžiky Československa*. Praha 1997, s. 667.

Schvaľovanie medzirepublikových zmlúv pokračovalo na druhom medzivládnom rokovaní na Javorine v dňoch 25.—26. októbra 1992 a prvými schválenými zmluvami boli dohody v sociálnej oblasti. Na toto rokovanie slovenská strana prišla opäť s požiadavkou, aby český občan, žijúci na Slovensku, mohol mať občianstvo české i slovenské a opačne, čo česká vláda jednoznačne odmietla.

Tretie rokovanie sa konalo 9. novembra 1992 v Židlochoviciach, na ktorom sa vlády dohodli na zmluve o dobrom susedstve, odsúhlasili znenie dohody o ochrane investícií a dohody o zamedzení dvojitého zdanenia, republikové vládne kabinety sa zhodli, že sa k 1. januáru 1993 uznajú a nadviažu diplomatické styky a relatívne dohody dosiahli ministri pri prerokovávaní návrhov zákonov o delení federálneho majetku.

Posledným medzivládnyim rokovaním pred zánikom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky bolo stretnutie 23. novembra 1992 v Bratislave, kde bolo podpísané množstvo ďalších česko-slovenských zmlúv, pričom najvýznamnejších bolo šesť zmlúv o vzájomných vzťahoch a delení majetku, najmä armády, a rámcová dohoda o dobrom susedstve, priateľských vzťahoch a spolupráci medzi Českou republikou a Slovenskou republikou.

Tak ako už bolo uvedené, o majetkovom vyporiadaní rokovali delegácie českej a slovenskej vlády na Javorine dňa 26. októbra 1992, kde sa obidve strany dohodli na princípoch delenia federálneho majetku, pričom dohody z Javoriny sa inkorporovali do vládneho návrhu ústavného zákona o delení majetku ČSFR medzi ČR a SR³⁶, nesúceho dátum 4. november 1992.

Návrh tohto ústavného zákona vychádzal z kombinácie troch princípov, a to územného, historického a pomerného, pričom prvý sa týkal nehnuteľného majetku, ktorý prechádzal do vlastníctva tej republiky, na ktorej území sa nachádzal, a ďalšie dva princípy sa dotýkali hnuťelného majetku tak, že podľa historického princípu (čl. 3) mal patriť Českej republike majetok česko-slovenského štátu vzniknutý pred 28. októbrom 1918, ak pred týmto dátumom patril subjektom nachádzajúcim sa na terajšom území ČR, a podobne majetok, patriaci pred 28. októbrom 1918 subjektom na Slovensku, mal pripadnúť Slovenskej republike, a ostatný hnuťelný majetok mal byť rozdelený podľa pomeru počtu obyvateľstva, t. j. v pomere 2 : 1 v prospech Českej republiky³⁷.

Ústavný zákon o delení majetku bol prerokovaný a schválený 13. novembra 1992 (č. 541/1992 Zb. o delení majetku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky medzi Českú republiku a Slovenskú republiku a jeho prechode na

³⁶ *Delenie majetku ČSFR. Schôdza vlády — 23.9.1992.* In: M. Čič: *Cesta k demokracii od novembra po súčasnosť.* Pezinok 2001, s. 164—174.

³⁷ P. Hrivík: *Rozhodujúce momenty v procese zániku ČSFR.* In: *Od federácie k samostatnosti Slovenskej republiky a jej rozvoj. Pocta profesorovi Jaroslavovi Chovancovi k 70. narodeninám.* Ed. I. Palúš. Bratislava 2005, s. 271.

Českú republiku a Slovenskú republiku)³⁸, pričom oproti vládnemu návrhu celkom vynechal historický princíp, čo znamenalo, že všetok hnutelný majetok federácie sa mal deliť v pomere 2 : 1. Ústavný zákon o delení majetku ČSFR predkladal podpredseda federálnej vlády Rudolf Filkus, pričom za návrh zákona hlasovalo v Snemovni ľudu zo 130 prítomných 103, proti 4 a zdržalo sa 23 poslancov, v českej časti Snemovni národov zo 71 prítomných hlasovalo za 54, proti 9, zdržalo sa 7 poslancov a 1 hlasovanie ignoroval, v slovenskej časti Snemovne národov zo 67 prítomných hlasovalo za 58 poslancov, nikto nebol proti a 9 poslancov sa zdržalo hlasovania³⁹.

Aj po prijatí zákona však zostali niektoré problematické majetkové otázky, ktoré sa museli riešiť ešte aj s odstupom času (ČSA, ČSD, ČEDOK, Československá námorná plavba), a s problematikou delenia majetku federácie súvisia aj slovenské požiadavky na náhradu škody, vzniknutej používaním bývalej federálnej vlajky ako štátneho symbolu Českej republiky, pričom slovenská strana sa dovoľavala uplatnenia zákona č. 542/1992 Zb. o zániku ČSFR, kde sa explicitne hovorí o zákaze používania symbolov federácie nástupníckymi štátmi, avšak Česká republika prijala začiatkom roku 1993 zákon č. 4/1993 Sb. o opatreniach súvisiacich so zánikom ČSFR, kde sa v článku 2 píše, že v prípade rozporu predpisov ČSFR a predpisov ČR sa postupuje podľa právneho predpisu Českej republiky⁴⁰.

Návrh ústavného zákona o zániku česko-slovenskej federácie bol postúpený najprv na prerokovanie obidvom národným radám, pričom návrh schválili obidve národné rady 17. novembra 1992, v deň tretieho výročia zamatovej revolúcie. Prerokovávanie návrhu ústavného zákona o zániku ČSFR sa začalo vo Federálnom zhromaždení 18. novembra 1992 a nasledujúci deň (19. novembra 1992) prijala ČNR uznesenie o svojej pripravenosti prevziať zodpovednosť za osud Českej republiky, teda akúsi obdobu slovenskej deklarácie zvrchovanosti zo 17. júla 1992.

Dňa 25. novembra 1992 bol prijatý ústavný zákon č. 542/1992 Zb. o zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky (s účinnosťou od 8. decembra 1992), podľa ktorého „uplynutím 31. decembra 1992 zaniká Česká a Slovenská Federatívna Republika“, pričom „nástupníckymi štátmi Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky sú Česká republika a Slovenská republika“ (čl. 1 ods. 1 a 2). Podľa čl. 3 ods. 1 „zánikom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky zanikajú štátne orgány Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. Súčasne

³⁸ Bližšie pozri *Ústavný zákon 541/1992 Zb. o delení majetku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky medzi Českú republiku a Slovenskú republiku a jeho prechode na Českú republiku a Slovenskú republiku z 13. novembra 1992*. In: *Novembrová revolúcia a česko-slovenský rozchod...*, s. 269—276.

³⁹ Bližšie pozri J. Gronský, J. Hřebejk: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa IV. (1989—1992)*. Praha 2001, s. 338.

⁴⁰ V. Srb, T. Veselý: *Rozdělení Československa...*, s. 95—96.

zanikajú ozbrojené sily a ozbrojené bezpečnostné zbory Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a rozpočtové a príspevkové organizácie napojené na štátny rozpočet Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a štátne organizácie v pôsobnosti Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, ktoré boli zriadené zákonom“. V čl. 3 ods. 2 sa hovorí, že „Česká republika a Slovenská republika nesmú po zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky používať štátne symboly Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky“. Podľa čl. 8 ods. 1 a 2 ústavného zákona obidve republiky môžu už teraz uzatvárať zmluvy nielen medzi sebou, ale aj s tretími štátmi, avšak s platnosťou najskôr od 1. januára 1993.

Po schválení ústavného zákona zostávalo Česko-Slovensku ešte 36 dní života, ktoré boli vyplnené prípravami na technické rozdelenie štátu, pričom ako na bežiacom páse Federálne zhromaždenie začalo urýchlene schvaľovať zákony, ktorými sa rušili rôzne česko-slovenské inštitúcie, pokiaľ ešte existovali — tak bola zrušená Štátna banka československá a už 13. novembra 1992, teda ešte pred schválením ústavného zákona o zániku federácie, bol prijatý zákon o zrušení Federálnej bezpečnostnej a informačnej služby (zákon č. 543/1992 Zb.). Dňa 2. decembra 1992 bol prijatý zákon o zrušení Československého rozhlasu, Československej televízie a Československej tlačovej kancelárie (zákon č. 597/1992 Zb.) a 17. decembra 1992 schválilo Federálne zhromaždenie ústavný zákon o zániku funkcie sudcov a skončenie pracovných a služobných pomerov v súvislosti so zánikom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky (ústavný zákon č. 624/1992 Zb.).

Súbežne s týmto procesom prijímali ČNR a NR SR zákony, ktorými sa zriaďovali podobné inštitúcie na republikovej úrovni, ak v niektorých prípadoch také inštitúcie nevznikli už skôr, pričom bola zriadená Česká národná banka (ČNB) a Národná banka Slovenska (NBS), emisné ústavy, o ktorých hovorila už dohoda o menovej únii, vznikla Bezpečnostná a informačná služba (BIS) a Slovenská informačná služba (SIS) a s platnosťou od 1. januára 1993 boli zriadené samostatné Zbierky zákonov (zákon ČNR č. 545/1992 Sb. a zákon NR SR č. 1/1993 Z. z.).

Keď už bolo jasné, že Česko-Slovensko zanikne, politický boj sa zamerail na prípravu Ústavy Českej republiky, ktorú ČNR schválila 16. decembra 1992 (ústavný zákon ČNR č. 1/1993 Sb. — Ústava Českej republiky s účinnosťou od 1.1.1993). Avšak už nasledujúci deň, t. j. 17. decembra 1992, prerokovala a schválila Česká národná rada aj zákony o štátnych symboloch, pričom pri prerokovávaní návrhu zákona o štátnej vlajke Českej republiky došlo ku komplikácii, keď článok 3 ods. 2 ústavného zákona o zániku federácie, ktorý zakazoval nástupníckym štátom používať symboly federácie, sa poslanci ČNR odmietli podriaďovať, pretože prevzatie federálnej vlajky potvrdzovalo skutočnosť, že pre Čechy je Česká republika pokračovaním Česko-Slovenska (zákon ČNR č. 3/1993 Sb. z 29.12.1992 o štátnych symboloch České republiky (čiastka 2/1993, s účinnosťou od 1. januára 1993).

V medzinárodnej oblasti išlo predovšetkým o to, aby okolitý svet prijal obidve republiky ako nástupnícke štáty zaniknutej ČSFR, pričom z tohto hľadiska mala Česká republika nepochybne lepšie východiskové postavenie, pretože bez ohľadu na právnu stránku veci zahraničie vnímalo problém skôr tak, že Slovensko sa odtrhlo od Česko-Slovenska, a že Česká republika je teraz jeho pokračovateľom.

Zanikajúce Česko-Slovensko už od septembra 1992 horlivo ubezpečovalo medzinárodné spoločenstvo, že oba nástupnícke štáty preberú všetky záväzky a že v žiadnom prípade nepôjde o rozchod „juhoslovanského typu“, pričom Slovensko v tomto smere vyvíjalo aj vlastnú aktivitu — Národná rada Slovenskej republiky vydala 3. decembra 1992 vyhlásenie k parlamentom a národom sveta ubezpečujúc, že nový samostatný slovenský štát sa bude riadiť uznávanými princípmi medzinárodného práva, bude štátom demokratickým, prevezme príslušné záväzky po ČSFR a má záujem zapojiť sa do práce Rady Európy. Taktiež je potrebné uviesť, že podobnú výzvu vydala Národná rada Slovenskej republiky rovnako aj 1. januára 1993, v prvý deň existencie samostatného štátu⁴¹.

Zároveň možno povedať, že rozpad Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky mocnosti, a ani okolité štáty nijako nevíтали, a v žiadnom prípade ho nepodporovali, pretože sa im komplikovala už aj tak dosť napätá situácia vo východnej Európe, avšak pokojné rozdelenie všetky štáty prijali a vyjadrili väčšinou už vopred ochotu obidve republiky po osamostatnení ihneď medzinárodne uznať.

Štátne nástupníctvo po dismembrácii ČSFR

Zánik Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky má všeobecné, aj špeciálne medzinárodnoprávne aspekty (tieto možno zhrnúť pod pojem sukcesia štátu), pričom osamostatnenie Českej republiky a Slovenskej republiky rozdelením ČSFR prebehlo, našťastie, cestou mierovou a od 1. januára 1993 nastúpili Česká republika a Slovenská republika ako celkom suverénne a od seba nezávislé štáty namiesto Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

Sukcesia štátu ako sukcesia právna znamená prechod práv a záväzkov jedného štátu na druhý, kde základnou ideou sukcesie štátu je, že napriek zmene jedného zo subjektov právneho vzťahu, ktorým je tu štát, pôvodný právny

⁴¹ Bližšie pozri: *Vyhlásenie Národnej rady Slovenskej republiky parlamentom a národom sveta z 3. decembra 1992, Vyhlásenie Národnej rady Slovenskej republiky o členstve Slovenskej republiky v Rade Európy a prevzatí záväzkov z medzinárodných zmlúv z 3. decembra 1992 a Vyhlásenie Národnej rady Slovenskej republiky číslo 117 k vzniku nezávislej Slovenskej republiky z 1. januára 1993*. In: *Novembrová revolúcia a česko-slovenský rozchod...*, s. 285—289, 292—293.

vzťah trvá, pričom sukcesia štátu tak zahŕňa súčasne dva aspekty — zmenu suverenity na určitom území ako pojmový predpoklad právneho nástupníctva a kontinuitu právneho vzťahu, ktorý charakterizuje substitúciu jedného zo subjektov tohto vzťahu subjektom novým ako vlastný obsah tohto pojmu⁴².

Nástupníctvo štátov predpokladá zmenu výsostného územia, pričom táto zmena môže byť spôsobená cesiou (nadobudnutím územia na základe medzinárodnej zmluvy), secesiou (odštiepením sa od existujúceho štátu), separáciou (oddelením), anexiou (násilným pripojením celého územia alebo jeho časti víťazným štátom vo vojne), adjudikáciou (postúpením), fúziou (zlúčením niekoľkých štátov) alebo dismembráciou (rozdelením), avšak v prípade Česko-Slovenska prichádza do úvahy separácia a rozdelenie⁴³.

Pri rozdelení ide o úplnú sukcesiu štátov, pretože táto predpokladá, že žiadny zo vznikajúcich nových štátov nie je totožný s pôvodným medzinárodnoprávnym subjektom — úplná sukcesia štátov a identita štátu sa vylučujú, naproti tomu pri oddelení — separácii, ktorá má za následok čiastočnú sukcesiu štátov, zostáva identita predošlého štátu zachovaná, jeho medzinárodnoprávne práva a povinnosti trvajú neobmedzene aj naďalej, predošlý štát sa zmenšuje len o oddelené územie; označuje sa tiež ako regionálna sukcesia.

Nie je vždy ľahké odlíšiť rozdelenie od oddelenia, pričom okrem historickej a politickej situácie záleží na pomeroch veľkosti zúčastnených štátov, a aj na tom, či časť územia prevezme názov, hlavné mesto, ústavu a symboly starého štátu, naproti tomu pre dismembráciu hovorí to, že doterajšie jednotlivé štáty spolkového štátu sa stanú samostatnými medzinárodnoprávnymi subjektmi, avšak rozhodujúce je aj chápanie samých seba bezprostredne zúčastnených štátov, ako aj postoj ostatných štátov a medzištátnych organizácií.

V prípade zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a vzniku Českej republiky a Slovenskej republiky hovoria okolnosti viac za rozdelenie než za separáciu, aj keď z hľadiska rozlohy a počtu obyvateľov by sa mohlo síce zdať, že sa Slovensko oddelilo od Česko-Slovenska a toto bude ďalej pokračovať ako Česká republika, lebo Česká republika má 10,4 milióna obyvateľov a rozlohu 78 864 km², zatiaľ čo Slovensko 5,3 milióna obyvateľov a rozlohu 49 036 km², na druhej strane však nie sú rozloha a počet obyvateľov obidvoch štátov v takom pomere, že by bolo potrebné robiť závery o separácii, pretože odmietnutie právnej identity s Česko-Slovenskom zo strany Českej republiky by vyznievalo ako zneužitie práva. Taktiež možno povedať, že aj historický vývoj hovorí skôr za rozdelenie, lebo hranice medzi Českou republikou a Slovenskom prebiehajú miestom, kde niekedy prebiehali hranice medzi predlitavskou a zalitavskou ríšskou časťou rakúsko-uhorskej monarchie. Za rozdelenie hovorí

⁴² V. Mikulka: *Sukcese států. Rozpravy ČSAV — teoretická studie*. Praha 1987, s. 5.

⁴³ M. Skaloš: *Nástupníctvo Slovenskej republiky a Českej republiky do členstva v medzinárodných organizáciách a proces ich vstupu do EÚ a NATO*. In: *Notitiae novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Beli Neosolii*. Roč. XIV. Banská Bystrica 2008, s. 125.

aj to, že so vznikom Českej republiky a Slovenskej republiky sa stali doterajšie jednotlivé štáty Česko-Slovenska samostatnými medzinárodnoprávnymi subjektmi, Ústava Česko-Slovenska nebola prevzatá ani Českou, ani Slovenskou republikou, ale naopak obidva štáty majú ústavy nové a čo sa týka štátnych symbolov bývalého Česko-Slovenska, ústavným zákonom o zániku spoločného štátu (č. 542/1992 Zb. z 25. novembra 1992) bolo stanovené, že žiaden z nových štátov nesmie ďalej používať staré symboly Česko-Slovenska a taktiež názov nových štátov hovorí za rozdelenie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. Z toho každopádne vyplýva, že nové štáty podľa chápania samých seba nie sú identické so starým Česko-Slovenskom a preto sa pre ďalšie úvahy musí vychádzať z toho, že ide o zánik Česko-Slovenska rozdelením, čo sa potvrdzuje článkom I. ods. 2 ústavného zákona zo dňa 25. novembra 1992 o zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, v ktorom sú Česká republika a Slovenská republika výslovne menované ako nástupnícke štáty⁴⁴.

Štátne nástupníctvo Slovenskej republiky a Českej republiky do medzinárodných zmlúv

Hlavným predmetom úpravy sukcesie štátov sú nesporne medzinárodnoprávne zmluvy, lebo sú najdôležitejším nástrojom, ktorý zakladá vzájomné práva a povinnosti štátu s inými štátmi, pričom cieľom sukcesie je najmä zaistiť stabilitu a istotu medzištátnych zmluvných vzťahov a rovnako umožniť nástupníckemu štátu ľahší vstup do zmluvných vzťahov štátu predchodcu.

Prevzatie práv a povinností, vyplývajúcich zo zmlúv uzatvorených s Česko-Slovenskom, Českou republikou a Slovenskou republikou, znamená vo svojej podstate výnimku z článku 34 Viedenskej konvencie o zmluvnom práve z 23. mája 1969, kde je ustanovené, že zmluvy nezakladajú pre tretí štát bez jeho súhlasu ani práva, ani povinnosti, pričom ak je zmluva uzatvorená so štátom predchodcom, je pre nástupnícky štát zásadne *res inter alios acta*, avšak existujú dôvody, hovoriace za to, aby nástupnícky štát prevzal práva a povinnosti štátu predchodcu, čím by sa mohlo zabrániť tomu, že by dismembráciou vzniklo narušenie medzinárodných vzťahov, presahujúce nevyhnutnú mieru.

Zánik medzinárodnoprávnej subjektivity Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky sa uskutočnil na základe vyhlásenia jej zákonodarného orgánu, teda v rámci ústavného poriadku zanikajúceho subjektu, čo politicky a právne bolo vyjadrené v ústavnom zákone Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej

⁴⁴ K. Vodička: *Dělení Československa. Deset let poté...*, s. 134—137.

Federatívnej Republiky č. 542/1992 Zb. o zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, pričom podľa tohto ústavného zákona došlo k delimitovaniu konštitutívnych prvkov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky ako subjektu medzinárodného práva na nové subjekty.

V oblasti medzinárodných zmlúv má osobitný význam článok 8 tohto ústavného zákona, ktorý poskytoval ešte pred zánikom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, Českej republike i Slovenskej republike mandát na uzavieranie zmlúv o úprave vzájomných pomerov a veciach, ktoré patrili do pôsobnosti Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky s tým, že nadobudnú platnosť po zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, pričom táto zmluvnoprávna základňa bola ďalej ešte rozvinutá. K 30. novembru 1989 ju tvorilo 99 medzinárodných dokumentov, z toho 52 vládnych a prezidentských zmlúv a 47 rezortných, ktoré sa v historicky úzko prepojených zväzkoch medzi Slovenskou republikou a Českou republikou stávajú dôležitými pre rozvoj vo vzájomných vzťahoch medzi týmito štátmi.

Rozdelenie štátu bolo právne vyjadrené a potvrdené aj najvyšším zákonodarným orgánom Slovenskej republiky vo vyhlásení NR SR parlamentom a národom sveta 3. decembra 1992, uznesenie č. 86, ktoré stanovuje v odseku 11, že „v súlade s platnými normami medzinárodného práva a v rozsahu ním ustanovenom sa Slovenská republika ako jeden z dvoch nástupníckych štátov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky bude považovať s účinnosťou od 1.1.1993 za viazanú mnohostrannými i dvojstrannými zmluvami a dokumentmi, ktorých stranou bola Česká a Slovenská Federatívna Republika“⁴⁵, čo sa stalo základom automatickej sukcesie Slovenskej republiky do práv a záväzkov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

Rovnako aj ČNR vo svojom vyhlásení v parlamente 17. decembra 1992 vyhlásila, že Česká republika ako nástupnícky štát po Českej a Slovenskej Federatívnej Republike sa považuje za viazanú od 1. januára 1993 medzinárodnými zmluvami, ktorých zmluvnou stranou bola k tomuto dátumu ČSFR, vrátane vyhlásenia výhrad, ktoré k nim ČSFR predtým urobila⁴⁶.

Túto zásadu uznali prakticky všetky štáty, ojedinelým prípadom bola však snaha Maďarska neuznávať automatickú sukcesiu SR vo vzťahoch k zmluvám Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, kde išlo najmä o problematiku v súvislosti so zmluvou medzi ČSSR a Maďarskou ľudovou republikou o výstavbe a prevádzke sústavy vodných diel Gabčíkovo — Nagymaros zo 16. septembra 1977, pričom táto otázka sa vyriešila v dvojstrannej dohode a mala svoj význam v súvislosti so sporom medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou pred Medzinárodným súdom v Haagu.

⁴⁵ S. Mráz, F. Poredoš, P. Vršanský: *Medzinárodné verejné právo*. Bratislava 2003, s. 24.

⁴⁶ Bližšie pozri J. Azud: *Medzinárodné právo*. Bratislava 2003, s. 201.

Dňa 16. septembra 1977 v Budapešti bola podpísaná zmluva o výstavbe diela Gabčíkovo — Nagymaros. Podpísali ju premiéri ČSSR (Lubomír Štrougal) a Maďarska (György Lázár). Zmluva nadobudla platnosť v júni nasledujúceho roka a vtedy sa začali aj prípravné práce súvisiace s výstavbou spoločného vodného diela.

Keďže dňa 7. mája 1992 vláda Maďarskej republiky jednostranne vypovedala medzištátnu zmluvu o výstavbe Sústavy vodných diel Gabčíkovo — Nagymaros z roku 1977, Slovensko v súvislosti s pokusmi Maďarska po roku 1989 zastaviť výstavbu vodného diela začalo koncom roka 1991 s prípravou realizácie variantu C — dokončenie diela iba na slovenskej strane.

Dňa 3. marca 1997 v Haagu sa začalo rokovanie Medzinárodného súdneho dvora (MSD) v spore medzi SR a Maďarskom o Sústavu vodných diel (SVD) na Dunaji Gabčíkovo — Nagymaros a 1.—4. apríla 1997 sudcovia Medzinárodného súdneho dvora v Haagu navštívili v SR a MR lokality a objekty súvisiace s kauzou SVD Gabčíkovo — Nagymaros. Stalo sa tak po prvý raz v 51-ročnej histórii MSD.

Vychádzajúc z filozofie automatickej sukcesie vo vzťahoch k zmluvám, Slovenská republika si v konečnom dôsledku nevyberala zo zmlúv predchodcu tie, ktoré sú alebo môžu byť pre ňu z rôznych hľadísk výhodné, ale „En bloc“ sa jednostranne zaviazala prebrať v zmluvnoprávnej rovine všetky povinnosti a nadobúdať všetky práva po Českej a Slovenskej Federatívnej Republike. Slovenská republika sukcedovala do 2014 bilaterálnych zmlúv a 987 multilaterálnych zmlúv⁴⁷.

Obsah vyššie uvedeného vyhlásenia sa premietol do všeobecne formulovanej nóty MZV SR z 18. decembra 1992 poslanej jednotlivým štátom medzinárodného spoločenstva, ktorá bola aj návrhom na uzavretie dohody v zjednodušenej forme o nadviazaní diplomatických stykov, pričom podstata nóty spočívala v tom, že Slovenská republika oznámila, že sa od 1. januára 1993 stane samostatným zvrchovaným nezávislým štátom ako nástupnícky štát, ktorý vznikol po rozpade Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, potvrdenie nástupníctva Slovenskej republiky do dvojstranných a mnohostranných medzinárodných zmlúv, ktorých stranou bola do 31. decembra 1992 Česká a Slovenská Federatívna Republika, žiadosť vlády SR o uznanie Slovenskej republiky ako samostatného štátu s návrhom na nadviazanie diplomatických vzťahov a konečné oznámenie, že vláda SR nemení a priznáva po 1. januári 1993 diplomatickej misii štátu, akreditovaného v Českej a Slovenskej Federatívnej Republike, v Slovenskej republike rovnaký status, aký mala v Českej a Slovenskej Federatívnej Republike⁴⁸.

⁴⁷ Bližšie pozri J. Straka, J. Klavec: *Medzinárodné vzťahy*. Dunajská Streda 2007, s. 203.

⁴⁸ M. Mojžita: *Kňažko/Demeš/Kňažko. Formovanie slovenskej diplomacie v rokoch 1990—1993*. Bratislava 2004, s. 103—106.

Uvedené vyhlásenie sa stalo právnym titulom za sukcedovanie Slovenskej republiky vo vzťahu k mnohostranným medzinárodným zmluvám, ktorými bola viazaná Česká a Slovenská Federatívna Republika, čo sa stalo notifikáciou depozitúr týchto zmlúv v súlade s Viedenským dohovorom o sukcesii štátu vo vzťahu k zmluvám z roku 1978. Viedenský dohovor o sukcesii štátov vo vzťahu k zmluvám bol prijatý 23. augusta 1978 vo Viedni a pre Slovenskú republiku nadobudol platnosť 6. novembra 1996. Podľa dohovoru notifikácia musí byť písomná — príkladom tohto postupu podľa dohovoru je notifikácia sukcesie Slovenskej republiky vrátane výhrad a vyhlásení predtým vykonaných Česko-Slovenskom a námietok Česko-Slovenska voči výhradám, formulovaným inými zmluvnými stranami do zmlúv deponovaných u generálneho tajomníka OSN, pričom postup Českej republiky a Slovenskej republiky bol v týchto otázkach podobný.

V súvislosti s otázkou depozitu medzinárodných zmlúv je potrebné zdôrazniť, že medzi zástupcami ministerstiev zahraničných vecí Slovenskej republiky a Českej republiky bol 9. mája 1996 podpísaný protokol o rozdelení depozitu medzinárodných zmlúv po Českej a Slovenskej Federatívnej Republike.

V prípade delenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky možno tiež povedať, že sa rešpektovala zásada, že dôsledky delenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky nemajú byť dôvodom na poškodenie právnych záujmov nijakej zainteresovanej strany, aby sa nenarušila rovnováha a nedošlo zásadným spôsobom k narušeniu medzinárodného systému ani v praktickej rovine a ani k nijakým problémom⁴⁹.

Uplatnenie princípu kontinuity na národnej úrovni zdôraznil jednak prvý zákon vydaný po rozdelení Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky — zákon NR SR č. 1/1993 Z. z. zo 16. decembra 1992 o Zbierke zákonov Slovenskej republiky, a jednak článok 153 Ústavy Slovenskej republiky (ústavný zákon č. 460/1992 Zb.), podľa ktorého „na Slovenskú republiku prechádzajú práva a povinnosti z medzinárodných zmlúv, ktorými je Česká a Slovenská Federatívna Republika viazaná, a to v rozsahu ustanovenom ústavným zákonom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky alebo v rozsahu dohodnutom medzi Slovenskou republikou a Českou republikou“⁵⁰.

⁴⁹ J. Azud: *Medzinárodné právo...*, s. 204—205.

⁵⁰ Teda článok 153 Ústavy SR odkázal na „všeobecnú recepčnú normu“ alebo „recepčnú klauzulu“, ktorej prostredníctvom približne 90% obsahu federálneho právneho poriadku bolo prinajmenšom počas prvých mesiacov po rozdelení recipované do právneho poriadku nezávislého Slovenska. Bližšie pozri D. Macková: *Some legal aspects of the dissolution of former Czechoslovakia*. Zborník právneho fakulteta u Zagrebu 53, 2003, č. 2, s. 381.

Slovenská republika a Česká republika vo vzťahu k štátnemu majetku, štátnym archívom a štátnym dlhom

Túto problematiku rieši Viedenská konvencia o nástupníctve štátov do štátneho majetku, štátnych archívov a štátnych dlhov zo dňa 8. apríla 1983, pričom aj delenie majetku bývalej Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky prebiehalo rovnako na základe ustanovení uvedeného Viedenského dohovoru z roku 1983, a to aj napriek tomu, že v tom čase nebol platný.

Medzinárodnoprávna norma nebola, samozrejme, tým jediným, čím sa delenie majetku po právnej stránke riadilo, ale zákonodarné zbory oboch republík prijali vlastné právne normy, vychádzajúce práve zo spomenutého dohovoru, ktorý po technicko-legislatívnej stránke delenie majetku realizoval, pričom takou právnou normou bol ústavný zákon Federálneho zhromaždenia č. 541/1992 Zb. zo dňa 13. novembra 1992 o delení majetku ČSFR medzi Českou republikou a Slovenskou republikou a jeho prechode na Českú republiku a Slovenskú republiku, ktorý ustanovil jasné a záväzné pravidlá. Slovenská republika i Česká republika v tom čase boli schopné pristúpiť na dohodu, pokiaľ išlo o majetok ešte za existencie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, avšak pokiaľ by sa tak nestalo, boli by predpokladané všetky majetkové spory riešené zdĺhavou medzinárodnou súdnou cestou medzi dvoma cudzími, úplne suverénnymi štátmi.

Základným kľúčom k deleniu štátneho majetku podľa zákona č. 541/1992 Zb. o delení majetku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky bol tzv. územný princíp (čl. 3 ods. 1 písm. a)) a princíp podielu počtu obyvateľov (čl. 3 ods. 1 písm. b)), pričom podľa územného princípu prechádza nehnuteľný majetok vždy na ten nástupnícky štát, na ktorého území sa nachádza, ako to ustanovuje čl. 18 ods. 1 písm. a) dohovoru a ako tomu nasvedčuje aj dlhodobá konštantná medzinárodná prax.

Pri delení nehnuteľného majetku platí pravidlo, že nehnuteľnosti štátu predchodcu prechádzajú, a to vo všetkých prípadoch územných zmien, na ten nástupnícky štát, na ktorého území sa nachádzajú⁵¹ — inými slovami povedané, že vyššie uvedenú skupinu statkov nadobúda sukcesor nie z titulu sukcesie, ale z titulu územnej výsosti na danom území, avšak o niečo zložitejšia je situácia pri nehnuteľnom majetku na území tretieho štátu.

Viedenský dohovor z roku 1983 zakotvuje v čl. 18 ods. 1 písm. b) pravidlo, že nehnuteľný majetok, nachádzajúci sa mimo územia štátu predchodcu, prechádza na nástupnícke štáty spravodlivým dielom, avšak je celkom nemožné

⁵¹ V. Mikulka: *Sukcese štátů. Rozpravy ČSAV — teoretická studie...*, s. 45—47.

vymedziť onen „spravodlivý diel“ tak, aby bolo možné ho univerzálne aplikovať. Česká a Slovenská Federatívna Republika si individuálne zvolila, pokiaľ ide o jej zánik, „spravodlivý diel“ v pomere 2 : 1, resp. 1 : 2.

Navyše platí nepísané pravidlo, že cudzie štáty sú síce povinné taký majetok sukcesorom vydať, ale sú oprávnené žiadať, aby sa nástupnícke štáty vopred dohodli na jeho rozdelení a v prípade absencie dohody mohli prikročiť k jeho rozdeleniu samy, pričom však dohoda medzi účastníkmi je všeobecne považovaná nielen za žiaducu, ale prakticky za nevyhnutnú.

Zatiaľ čo nehnuteľný majetok prechádza vždy na ten nástupnícky štát, na ktorého území sa nachádza, pri veciach hnutelých sa táto zásada uplatňuje len v prípade, že je vec huteľná príslušenstvom veci nehnuteľnej. V súvislosti s delením majetku po Českej a Slovenskej Federatívnej Republike sa vychádzalo zo znenia ústavného zákona č. 541/1992 Zb. o delení majetku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky — čl. 3 ods. 1 písm. a) a ustanovenia čl. 18 ods. 1 písm. c) Viedenského dohovoru z roku 1983, pričom obidve zmluvné strany rozpadu federácie pristúpili k deleniu veci hnutelých podľa princípu počtu obyvateľov (okrem už uvedeného územného princípu) a takto sa delil ten huteľný majetok, ktorý nebol príslušenstvom veci nehnuteľnej, štátne finančné a menové aktíva, ďalej aj iné majetkové práva, ktoré prináležali bývalej federácii a ktoré sa nachádzali na jej území, ale rovnako aj mimo nej. Podielový princíp, vzťahujúci sa na počet obyvateľov, sa uplatnil aj pri delení nehnuteľného majetku, ktorý sa nachádzal mimo územia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, pričom uvedený majetok sa delil v pomere Slovenská republika jeden diel, Česká republika dva diely.

Keďže osobitnú kategóriu huteľného štátneho majetku predstavujú štátne archívy, potom pre sukcesiu do štátnych archívov platia aj špecifické pravidlá — ak jeden zo sukcesorov potrebuje niektorú časť archívu, najčastejšie pristúpi k reprodukcii, teda urobí si kópiu. Ústavný zákon č. 541/1992 Zb. o delení majetku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky pripája v článku 7 k taxatívne výpočtu majetku, zakotveného v článku 2, menovite spisovú agendu, archív, poznatkové fondy a dokumentáciu priemyselného a iného duševného vlastníctva tak, že z ustanovenia článku 7 možno interpretovať, že ich príslušná časť, ak je spätá s činnosťou a majetkom republikových štátnych orgánov či organizácií, sa delí a prechádza automaticky na tieto orgány Slovenskej republiky či Českej republiky, avšak pokiaľ ide o osobitné prípady, keď je v záujme obidvoch nástupníckych štátov štátny archív nedeliť, článok 12 ústavného zákona č. 541/1992 Zb. predpokladá takzvanú dohodu o zachovaní celistvosti dokumentácie, uvedenej v článku 7 tohto zákona, a nadväzujúcu dohodu o využití archívu Slovenskou republikou i Českou republikou za rovnakých podmienok.

Ak ide o štátne dlhy, predmetom sukcesie štátu môžu byť len štátne dlhy, ktoré predstavujú medzinárodný finančný záväzok štátu, ktorý sa navyše opie-

ra o medzinárodnú zmluvu alebo o normu obyčajového medzinárodného práva — inými slovami povedané, sukcedovať sa dá iba pri dlhoch, ktorými bol štát, ako subjekt medzinárodného práva viazaný.

Rozdelenie štátneho dlhu bývalej Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky úzko súviselo s delením štátneho majetku a rovnako bolo predmetom dohôd medzi nástupníckymi štátmi — teda Slovenskou republikou a Českou republikou, avšak pokiaľ ide o zákonné normy, bývalá federácia vychádzala pri delení štátneho dlhu, rovnako ako v prípade delenia štátneho majetku, z ustanovení Viedenského dohovoru z roku 1983, ktorého dikcia sa premietla do ústavného zákona č. 541/1992 Zb. z 13. novembra 1992 o delení majetku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky medzi Českú republiku a Slovenskú republiku a jeho prechode na Českú republiku a Slovenskú republiku.

Pokiaľ ide o riadne ukončenie vyporiadania nárokov, vzniknutých zánikom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky po tom, čo už federácia právoplatne neexistovala, zaoberala sa ním zo zákona tzv. Komisia pre dokončenie vyporiadania majetku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, ktorá okrem iného potvrdila, že obidva nástupnícke štáty — teda Slovenská republika i Česká republika sa budú podieľať na splácaní štátneho dlhu bývalej Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky v pomere 1 : 2, avšak v platnosti zostáva pravidlo, podľa ktorého záväzky, vzťahujúce sa len na jednu z nástupníckych republík, je povinná prevziať iba tá, ktorej sa to týka.

V praxi však dochádza k prípadom, keď veriteľ — cudzí štát nemusí súhlasiť s uvedeným postupom a môže naopak vyžadovať, aby jeden z nástupníckych štátov — v tomto prípade Česká republika alebo Slovenská republika — ručil pohľadávky v plnom rozsahu, pričom aj v tomto prípade sa totiž uplatňuje inštitút uznania, ktorý však v žiadnom prípade nenastupuje automaticky. Pokiaľ k tomu dôjde a cudzí štát — veriteľ neuzná zámenu dlžníka, nastupuje inštitút solidarity — teda štát nástupcu, ktorého veriteľ označil za dlžníka, splatí dlh a ostatné štáty (nástupcovia) sa s ním vyrovnajú spravodlivým dielom.

Nástupníctvo Slovenskej republiky a Českej republiky do členstva v medzinárodných organizáciách

Zatiaľ čo sukcesia štátov do zmlúv, vo vzťahu k štátnemu majetku, k archívom či dlhom má svoje ustálené pravidlá kodifikované v právnych normách, vzťah nových štátov k medzinárodným organizáciám nijako jednotne upravený nie je a otázky súvisiace s členstvom si upravuje každá organizácia svojimi pravidlami sama, prípadne štatútmi alebo zakladajúcimi zmluvami, preto mož-

no konštatovať, že univerzálne aplikovateľné pravidlo vo vzťahu sukcesie štátu do členstva v medzinárodných organizáciách neexistuje.

Viedenská zmluva o sukcesii štátov z roku 1978 vo vzťahu k zmluvám vo svojom čl. 4 pamätá aj na túto skutočnosť, ale v medzinárodnej praxi sa toto pravidlo uplatňuje veľmi zriedka a veľká väčšina medzinárodných organizácií uplatňuje zásadu prístupu *de novo*, pričom tento postup zároveň predstavuje jedno zo základných práv medzinárodných organizácií.

Sukcesia štátov do zmlúv zakladajúcich členstvo v medzinárodných organizáciách neznamena zároveň aj automaticky vznik členstva v nich, ale naopak, nový uchádzač o členstvo sa podrobuje novej prijímacej procedúre v konkrétnej medzinárodnej organizácii, pričom ako príklad možno uviesť postoj OSN, podľa ktorého sa medzinárodné organizácie pri prijímaní nových členov väčšinou riadia; OSN (až na drobné výnimky) neaplikuje automatické uznanie členstva nových štátov v prípade ich rozdelenia, eventuálne svojich doterajších členov, ktorí však ako štáty sukcesiou zanikli.

Keďže k sukcesii štátov do členstva v medzinárodných organizáciách automaticky nedochádza, rozdelenie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky vzťahu s drvivou väčšinou v medzinárodných organizáciách narušilo a nezriedka viedlo aj k zániku členstva v nich, teda možno povedať, že postup Slovenskej republiky, resp. Českej republiky aplikovať vstup do členstva v medzinárodných organizáciách jednoducho nevyšiel.

Napriek všetkým úskaliam sa Slovenskej republike, ale aj Českej republike podarilo uzavrieť množstvo dohôd o tzv. právnej kontinuite v niektorých medzinárodných vládnych organizáciách, aj keď bohužiaľ, nie vždy tomu tak bolo vo veľkej väčšine ostatných prípadov.

Od prvého dňa svojej existencie, od 1. januára 1993, sa Slovenská republika stala účastníckym štátom KBSE (neskôr OBSE). Za člena OSN bolo Slovensko prijaté 19. januára 1993 a k 1. máju 1993 bolo už uznané 99 štátmi sveta. Členským štátom Rady Európy sa Slovenská republika stala 30. júna 1993 a 4. októbra 1993 bola podpísaná Európska dohoda o pridružení s Európskymi spoločenstvami. Slovenská republika dosiahla široké medzinárodné uznanie a stala sa členom v najdôležitejších medzinárodných organizáciách.

Zmluvou, ktorá zakladá členstvo v Organizácii Spojených národov, je Charta OSN, do ktorej zásadne nemožno sukcedovať, a štát, ktorý usiluje o získanie členského štatútu v OSN, musí podať žiadosť o prijatie, prevziať práva a povinnosti vyplývajúce z charty a podrobiť sa prijímajúcej procedúre organizácie, pričom žiadosť najprv prerokuje Výbor pre prijímanie nových členov Rady bezpečnosti OSN, a potom ju Rada bezpečnosti buď odporučí alebo neodporučí Valnému zhromaždeniu OSN, ktoré schvaľuje rezolúciu o prijatí tohto štátu za člena OSN.

Slovenská republika i Česká republika podali žiadosti o prijatie do OSN dňa 4. januára 1993 a Valné zhromaždenie OSN prijalo Slovenskú republiku

i Českú republiku za riadnych členov dňa 19. januára 1993 na základe odporúčenia Rady bezpečnosti OSN zo dňa 8. januára 1993, pričom obidve krajiny boli prijaté tzv. akklamáciou — teda bez hlasovania, na základe všeobecného súhlasu krajín medzinárodného spoločenstva tak, že Česká republika bola prijatá v poradí ako prvá, a potom sa ihneď spoluautorsky pripojila k návrhu rezolúcie o prijatí Slovenskej republiky. Česká republika a Slovenská republika sa tak stali 179. a 180. členom OSN.

Medzinárodné odborné organizácie sa v praxi väčšinou riadili práve príkladom OSN, pričom svedčia o tom okrem iného postupy Organizácie civilného letectva, Medzinárodnej organizácie práce, Svetovej zdravotníckej organizácie či Organizácie Spojených národov pre poľnohospodárstvo a výživu (FAO).

Aj keď sa Slovenská republika i Česká republika vyhlasovali za právnych pokračovateľov bývalej federácie, FAO právne nástupníctvo tej či onej republiky veľmi razantne zamietla, avšak napriek tomu aj tento prípad nakoniec pre obidve republiky dopadol dobre a na 27. zasadnutí konferencie FAO v Ríme, po predchádzajúcej prijímacej procedúre, boli Slovenska republika i Česká republika dňa 8. novembra 1993 prijaté za členov FAO⁵².

Hoci automatická sukcesia do členstva v Rade Európy možná nie je, Slovenská republika sa spolu s Českou republikou stala riadnym členom Rady Európy už dňa 30. júna 1993. Rada Európy má celý rad kritérií, podľa ktorých posudzuje otázky prijatia svojich nových členov, pričom za prioritné sa považuje dodržiavanie ľudských práv a slobôd, demokratických mechanizmov danej krajiny, prijatie a dodržiavanie princípu prvenstva práva, atď.

Keďže prijatie nástupníckych štátov bývalej Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky Rada Európy podmienila okrem iného tým, že jej predstavitelia sami preveria, ako sú na území obidvoch republík rešpektované ľudské práva a do akej miery je naplňovaná zásada politického pluralizmu, preto ešte skôr ako sa obidva štáty stali dňa 30. júna 1993 riadnymi členmi Rady Európy, bola v marci 1993 delegáciou Rady vypracovaná správa o plnení podmienok prijatia do Rady Európy.

V období, keď Slovenská republika a rovnako aj Česká republika neboli členmi Rady Európy, t. j. od 1. januára 1993 do 30. júna 1993, mali parlamente obidvoch krajín tzv. status zvláštneho hosťa Parlamentného zhromaždenia Rady Európy a vlády obidvoch republík vysielali okrem iného svojich pozorovateľov do jednotlivých výborov medzivládnych expertov.

Aj keď od 1. januára 1993 mali obidve republiky spomenutý status zvláštneho hosťa (a to až do svojho riadneho prijatia za členov), boli však už pevne viazané Európskym dohovorom o ľudských právach a súčasne podliehali sú-

⁵² M. Skaloš: *Nástupníctvo Slovenskej republiky a Českej republiky do členstva v medzinárodných organizáciách a proces ich vstupu do EÚ a NATO*. In: *Notitiae novae Facultatis Iuridicae Universitas Matthiae Beli Neosolii...*, s. 129—132.

visiacim kontrolným mechanizmom dohovoru, pričom v praxi to znamená, že obidve nástupnícke republiky niesli od 1. januára 1993 medzinárodnoprávnu zodpovednosť za porušenie ustanovení dohovoru aj bez toho, že by boli členmi Rady⁵³.

Pri prijímaní Slovenskej republiky do Rady Európy zástupca Maďarskej republiky 17. júna 1993 vystúpil vo Výbore ministrov a tlmočil názor maďarskej vlády nepodporiť žiadosť Slovenskej republiky o vstup do Rady Európy, pričom nasledovali zložité diplomatické rokovania, pokiaľ sa nedosiahol konsenzus. Delegácia Maďarska sa aj tak pri hlasovaní ako jediná zdržala hlasovania a tento proces bol pre SR vážnym varovaním, že musí počítať s obštrukciami zo strany Maďarska aj pri iných rokovaniach⁵⁴.

Koncom septembra 1992 bolo prakticky zrejmé a túto realitu potvrdilo okrem iného washingtonské výročie zasadania Medzinárodného menového fondu (MMF) a Svetovej banky, že členstvo za rozpadajúcu federáciu by mali prevziať Slovenská republika a Česká republika, pričom na rozdiel od OSN a Rady Európy postupoval Medzinárodný menový fond odlišnejšie — bolo prístupné na použitie tzv. poloautomatickej procedúry a okrem toho Medzinárodný menový fond ponúkol Slovenskej republike a Českej republike rozdelenie členskej kvóty a záväzkov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

Princíp poloautomatickej procedúry spočíva v tom, že budúce nástupnícke štáty boli povinné zaujať k nástupníckej ponuke buď kladné, alebo záporné stanovisko, pričom toto stanovisko následne posudzovala Rada výkonných riaditeľov Medzinárodného menového fondu.

Pokiaľ by Slovenská republika či Česká republika, nezávisle od seba, nesúhlasili s podmienkami Medzinárodného menového fondu, posudzovala by negatívny postoj tzv. Rada guvernérov, ktorá by bola povinná do 30 dní rozhodnúť o ďalšom postupe, avšak najskôr po ukončení procedúry a schválení všetkých krokov mohli byť zástupcovia, z poverenia svojich republík, prizvaní na podpis tzv. Dohody o členstve.

Až potiaľto nie je na aplikovanej procedúre nič neobvyklé, ale právna neobvyklosť vo vzťahu medzi suverénnym štátom a medzinárodnou vládnu organizáciou spočíva v tom, že sa Medzinárodný menový fond a Svetová banka na jednej strane a Česká republika a Slovenská republika na strane druhej dohodli, že sa rozdelí členská kvóta ČSFR v Medzinárodnom menovom fonde, ako aj finančné záväzky nástupníckych štátov podľa princípu, ktorý viac-menej určí práve Medzinárodný menový fond, pričom výšku členskej kvóty predstavuje výška finančných prostriedkov, ktorú môže MMF členskému štátu

⁵³ Európsky dohovor o ľudských právach, podpísaný v Ríme dňa 4.11.1950 ministrami dvadsiatich európskych krajín, predstavuje najdôležitejší dokument Rady Európy najvyššej právnej sily.

⁵⁴ J. Straka, J. Klavec: *Medzinárodné vzťahy...*, s. 204.

poskytnúť, a zároveň tak určuje váhu hlasov jednotlivých členských štátov pri hlasovaniach⁵⁵.

Pokiaľ ide o samotné rozdelenie členskej kvóty medzi nástupnícke štáty federácie, teda medzi Českú republiku a Slovenskú republiku, Medzinárodný menový fond aplikoval svoje obvyklé metódy a rovnako postupoval aj pri deelení finančných záväzkov obidvoch republík voči fondu, pričom definitívne rozdelil členskú kvótu i záväzky v pomere 2,29 : 1 v prospech Českej republiky.

Slovenská republika i Česká republika sa stali plnoprávnymi členmi Medzinárodného menového fondu krátko po tom, čo fond prijal notifikáciu obidvoch nástupníckych štátov — Českej republiky zo dňa 4. januára 1993 a Slovenskej republiky zo dňa 7. januára 1993, pričom obidve republiky tak splnili „poloautomatické procedurálne podmienky“ a ich členstvo bolo uznané s retroaktívnou účinnosťou k 1. januáru 1993⁵⁶.

Záver

Slovenská spoločnosť prešla od 17. novembra 1989 do konca decembra 1992 zložitým a dynamickým vývojom, pričom toto o niečo viac ako trojročné obdobie predstavuje výrazný medzník v jej moderných dejinách. V rámci transformácie spoločenského, politického a ekonomického systému sa s novou intenzitou vynoril problém nového modelu súžitia slovenského a českého národa a nosným problémom obdobia sa stali štátoprávne otázky, keďže slovenská spoločnosť aj vzhľadom na historické skúsenosti mala oproti českej rozdielne predstavy o zmenách v štátoprávnej oblasti. Taktiež bolo potrebné pri reforme štátu odstrániť deformácie, ktoré spôsobila politika komunistického režimu v česko-slovenskej federácii, aj keď na druhej strane sa stala východiskom na riešenie slovensko-českých a česko-slovenských vzťahov na základe ústavného zákona č. 143/1968 Zb. z 27. októbra 1968 o československej federácii.

V rokoch 1989—1992 sa v česko-slovenských vzťahoch neobjavilo nič, čo by už v nejakej podobe nebolo nastolené v minulosti, najmä v roku 1968, avšak základný problém je potrebné hľadať v rozdielnom chápaní významu výrazu „spoločný štát“ zo strany Čechov a Slovákov, pretože zatiaľ čo pre Čechov bol pojem „spoločný štát“ totožný s výrazom „jeden štát“, u Slovákov bol stotožňovaný s predstavou „spolku štátov“ (súštátia).

⁵⁵ Výška členskej kvóty Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky bola stanovená dňa 11.11.1992 z rozhodnutia Rady guvernérov o 9. revízii členských kvót na 847 miliónov SDR, čo je zúčtovacia jednotka MMF.

⁵⁶ Bližšie pozri: M. Skaloš: *Historickoprávne aspekty slovensko-českých vzťahov...*, s. 231—236.

Bez ohľadu na to, či bolo rozdelenie so všetkými konzekvenciami správnym alebo nesprávnym krokom, je dôležité, že obidva nástupnícke štáty sa úspešne zapojili do medzinárodného spoločenstva, aktívne spolupracujú a vzťahy medzi nimi možno dnes hodnotiť ako nadštandardné, pričom dokonca možno povedať, že sú na vyššej úrovni ako boli za spoločného štátu. Taktiež možno na záver konštatovať, že rozdelenie Čechov a Slovákov pred viac ako dvadsiatimi troma rokmi môže byť príkladom pre iné časti rozdelenej, na identity a kultúry bohatej Európy.

Martin Skaloš

Utworzenie Republiki Słowackiej w roku 1993 w świetle aspektów politycznych i prawnych

Słowa klucze: stosunki słowacko-czeskie, Czechosłowacja, prawny status Słowacji, dyslokacja Czeskiej i Słowackiej Republiki, sukcesja, Republika Czeska, Republika Słowacka

Streszczenie: W dniu 31 grudnia 1992 r. Czechosłowacja zniknęła z mapy świata. Oczywiście, rozpad ten wzbudził wiele kontrowersji i padło wiele pytań na temat jego konieczności czy możliwości jego zapobieżenia poprzez jakąś formę kompromisu między poszczególnymi krajami.

W świetle prawa międzynarodowego rozpad Czechosłowacji nastąpił w procesie dysmembracji — żadne z nowo powstałych państw, tj. ani Republika Czeska, ani Republika Słowacka, nie było identyczne z poprzednim podmiotem prawa międzynarodowego — Czechosłowacją. W związku z tym oba nowo powstałe państwa zmuszone były ubiegać się o członkostwo w różnych międzynarodowych organizacjach, co w większości przypadków skończyło się sukcesem. Udało się to również dzięki temu, że sąsiadujące państwa oficjalnie wyraziły chęć, nawet jeszcze przed samym rozpadem, uznania obu republik zaraz po tym jak uzyskały one niepodległość.

Bez względu na słusność rozpadu Czechosłowacji z wszystkimi tego konsekwencjami, rzeczą istotną jest, że oba państwa-sukcesory z powodzeniem dołączyły do międzynarodowej społeczności i obecnie aktywnie współpracują, a ich wzajemne relacje opisać można jako więcej niż poprawne.

Martin Skaloš

The formation of the Slovak Republic 1993 in the light of political and legal aspects

Keywords: Slovak-Czech relations, Czechoslovakia, legal status of Slovakia, dissolution of the Czech and Slovak Federal Republic, succession, Slovak republic, Czech republic

Summary: On 31st December 1992 Czechoslovakia disappeared from the map of the world. Of course, it is controversial if the dissolution was necessary, or it was possible to prevent it by some form of a Czechoslovak compromise.

For Czechoslovakia disappeared in terms of international law by dismembration — dividing, none of new-arisen states — neither the Czech republic nor the Slovak republic was identical to the previous subject of international law — Czechoslovakia. Therefore both successor states in most cases had to apply for membership in different international organisations, which was in the overwhelming majority of cases successful. This arose also from the fact that neighbouring states officially expressed — even before the dissolution — the willingness to acknowledge both republics immediately after getting their independence.

Regardless of the correctness of the dissolution with all its consequences, it is important that both successor states were able to join the international community successfully and nowadays they are actively cooperating and we can qualify the relations between them as above-standard.